

EL PUIGREIG DE LOS TIEMPOS MODERNOS

EN UN SIGLO, SE HA COLOCADO A LA CABEZA DE LOS PUEBLOS INDUSTRIALIZADOS DE ESPAÑA

PETJADES DEL PASSAT

FRANQUISME A PUIG-REIG

Sergi Sánchez Santasusagna

Tutor: Ramon Yuste

Ins Puig-reig

BAT - 2021-2022

Programa Argó: Josep Puigsech

RESUM - CATALÀ

L'objectiu d'aquest treball era poder plasmar la vida, sobretot la part menys política, d'un poble petit de 6.000 habitants a la Catalunya central, Puig-reig, durant els anys de la dictadura. En el treball es pot llegir una part inicial on s'explica el franquisme a l'Estat d'una manera general que complementa les narracions de fets colpidors que dotze veïns i dos historiadors del poble m'han explicat. El treball intenta posar en context totes aquestes successions a través de la veu de la gent que va viure i patir uns ideals i una repressió per part de l'Estat que quedarà gravat en les seves memòries per tota la seva vida. Gràcies a ells aquest treball ha estat possible, ja que es descriuen situacions que probablement, molta gent va viure i que quedaran en l'oblit. La por persegueix als entrevistats durant tot el treball, cosa que ha permès fer un treball de vida quotidiana ajustat a les vivències que han estat disposats a explicar i que han permès que siguin conegudes públicament. Amb aquest treball podreu conèixer episodis de la vida quotidiana a Puig-reig durant els anys de la dictadura com el treball, el servei militar, les distraccions o l'alimentació. Seguit de cinc grans àmbits com són l'Església, l'educació, la cultura, la dona i la nena, i la visió de Franco. Per últim es pot llegir una anècdota destacada de cada un dels entrevistats que cregut interessant que apareguessin al treball.

RESUM - CASTELLÀ

El objetivo de este trabajo era poder plasmar la vida, sobre todo no política, de un pueblo pequeño de 6.000 habitantes de la Cataluña central, Puig-reig, a lo largo de los años de la dictadura. En el trabajo se puede leer una parte inicial donde se explica el franquismo en el Estado de una manera general que complementa las narraciones de hechos remarcables que doce vecinos junto a dos historiadores del pueblo me han explicado. El trabajo intenta poner en contexto todas estas sucesiones a través de la voz de la gente que vivió y sufrió unos ideales y una represión por parte del Estado que quedará grabada en sus memorias por toda su vida. Gracias a ellos este trabajo ha sido posible, ya que se describen situaciones que probablemente, mucha gente vivió y que quedarán en el olvido. El miedo persigue a los entrevistados durante todo el trabajo, cosa que ha permitido hacer un trabajo de vida cotidiana ajustado a las vivencias que han estado dispuestos a explicar y que han permitido que sean conocidas públicamente. Con este trabajo podréis conocer episodios de la vida cotidiana en Puig-reig durante los años de la dictadura como el trabajo, el servicio militar, las distracciones o la alimentación. Seguido de cinco grandes ámbitos como son la Iglesia, la educación, la cultura, la mujer y la niña y la visión de Franco. Por último se puede leer una anécdota destacada de cada uno de los entrevistados que he encontrado interesante que aparezcan en el trabajo.

RESUM - ANGLÈS

The aim of this work was to capture the life, especially the non-political one, of a small town of 6,000 inhabitants in central catalonia, puig-reig, during the years of the dictatorship. In the assignment you can read an initial part where francoism in the state is explained in a general way which complements the narrations of remarkable facts that twelve neighbours and two historians, residents of the town have explained to me. The assignment tries to put into context all these events through the voice of the people who lived and suffered from ideals and repression by the state that will remain engraved in their memories for the rest of their lives. Thanks to them, this research has been possible, as it describes situations that probably many people lived and they will remain in oversight. Fear haunts the interviewees throughout this work, which has allowed us to do a daily life work adjusted to the experiences which they have been willing to explain and have allowed them to be known publicly. With this research work you will be able to know episodes of daily life in puig-reig during the years of the dictatorship such as the work, the military service, the distractions or the food. followed by five major areas such as the church, education, culture, women and girls and the vision of franco. At the end a highlighted anecdote of each interview which I have found interesting to appear in it can be read.

AGRAÏMENTS

Com bé he comentat a la metodologia, sense els veïns i veïnes del poble de Puig-reig que m'han ajudat durant tot aquest temps, aquest treball no hagués estat possible. Ells han sigut els responsables de que hagi pogut fer aquest treball a través de les seves vivències. Ells han sigut:

- Josep Artero Trasserra
- Rosa Serra Rotés
- Manel Iglesias
- Àngel Serra
- Engracia Dolla Capellas
- M. Rosa Riera Reguant
- Roser Pous
- Rafael Balmes
- Maria Font
- Rosita Roset Farras
- Bernardí Santasusagna Reig
- Anònim

Per això ara vull dirigir-me a tots ells,

Gràcies. Us vull agrair la vostra disposició i comprensió, el temps que m'heu donat per conèixer-vos per explicar-me part de la vostra història i records, algun d'ells dolorosos i d'altres més divertits. Tots ells m'han ajudat a poder realitzar aquest treball i apropar-me a un passat molt present. Disculpeu-me per les trucades, pels missatges, per si en les nostres xerrades us he fet sentir incòmodes en alguna pregunta o tracte. Per mi ha estat un gran plaer passar aquestes estones junts, i agrair-vos un cop més la vostra ajuda. Aquest treball sense vosaltres no hauria estat possible. Moltes gràcies.

Vull agrair també els que m'han cedit fotografies com son el Joan Ratera o el Manel Iglesias. Per últim, no em vull oblidar de la Rosa Serra i el Josep Artero per les seves aportacions i orientacions. Al mateix temps tampoc em vull oblidar del Ramon Yuste, el meu tutor, qui m'ha ajudat a entendre la història i ampliar els meus coneixements per realitzar Petjades del passat.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	10
1.1. METODOLOGIA	11
1.2. MOTIVACIONS I OBJECTIUS	13
1.3. DIFICULTATS - EL SIGNIFICAT DE SILENCI	14
2. MARC TEÒRIC	16
2.1. EL FRANQUISME (1939-1975)	17
2.1.1. SUPORTS	18
2.1.2. POSICIONAMENT DE LA POBLACIÓ	19
2.1.3. PERFILS IDEOLÒGICS	19
2.2. REPRESSIÓ	20
2.3. FRANQUISME A CATALUNYA	21
2.4. EVOLUCIÓ DE LA NEUTRALITAT ESPANYOLA	22
2.5. BOICOT INTERNACIONAL	23
2.5.1. DEMOCRÀCIA ORGÀNICA	24
2.5.2. AUTARQUIA	24
2.5.2.1. INTERVENCIÓ	24
2.5.2.2. RACIONAMENT I ESTRAPERLO	25
2.5.2.3. INDÚSTRIA, ELECTRICITAT I LA BANCA	25
2.5.2.4. TREBALL	26
2.5.3. CONDICIONS DE VIDA	26
2.6. COMPORTAMENT SOCIAL	27
2.6.1. LA DONA	27
2.6.2. EDUCACIÓ	28
2.7. OPOSICIÓ I RESISTÈNCIA	28
2.8. ESTABILITZACIÓ I RECUPERACIÓ ECONÒMICA	31
2.9. CANVIS DEMOGRÀFICS I MIGRATORIS	32
2.10. MODERNITZACIÓ DE LA SOCIETAT	33
2.11. REFORMES LEGISLATIVES I ECLESIASTIQUES	33
2.12. LLIBERTAT, AMNISTIA I ESTATUT D'AUTONOMIA	34
2.13. FINAL DE LA DICTADURA	34
3. MARC PRÀCTIC	35
3.1. L'ESGLÉSIA	37
3.1.1. PODER	38
3.1.2. MISSA DE DIUMENGE	40
3.1.3. ACCIONS CLERICALS	41

3.2. L'ESCOLA	43
3.2.1. ORGANITZACIÓ	44
3.2.2. ADOCTRINAMENT	47
3.2.3. RELIGIÓ A L'ESCOLA	49
3.2.4. MESTRES	51
3.2.5. EL CATALÀ A L'AULA	52
3.2.6. FORMACIÓ Y LABORES	53
3.3. LA CULTURA	54
3.3.1. EL CATALÀ A PUIG-REIG	55
3.3.2. LES SARDANES	56
3.3.2.1. INICIS	56
3.3.2.2. CONCURSOS PER CATALUNYA I LA RANXERA	57
3.3.2.3. SORGIMENT DE LA CORAL	58
3.3.2.4. DIFICULTATS I PERMISOS	58
3.3.2.5. EN CREIXEMENT	59
3.3.2.6. UN FUTUR, DUES VIES PER SEGUIR	60
3.3.2.7. APARICIÓ DE LA POLIFÒNICA	61
3.3.3. FESTA MAJOR	62
3.3.4. TEATRE	65
3.3.5. CINE	66
3.3.6. RÀDIO	68
3.3.7. FUTBOL	70
3.4. LA VIDA QUOTIDIANA	71
3.4.1. TREBALL	72
3.4.2. POLÍTICA	78
3.4.3. DISTRACCIONS	81
3.4.4. ALIMENTACIÓ	85
3.4.4.1. RACIONAMENT	85
3.4.4.2. PAGÈS-COLÒNIA-POBLE	86
3.4.5. SERVEI MILITAR	89
3.5. EL PODER FEMENÍ	91
3.5.1. EDUCACIÓ	92
3.5.2. OPORTUNITATS	93
3.5.3. L'ESGLÉSIA, LA VESTIMENTA I EL SEXE	94
3.5.4. OCI	95
3.5.5. TREBALL	96
3.6. LA VISIÓ DE FRANCO I LA SEVA MORT	97
3.6.1. LA VISIÓ DE FRANCO	98
3.6.2. RECORDS DEL DIA DE LA SEVA MORT	100
3.7. ANÈCDOTES PER RECORDAR	102
3.7.1. RAFAEL BALMES:	103
3.7.2. ROSITA ROSET:	103
3.7.3. BERNARDÍ SANTASUSAGNA:	104
3.7.4. ROSER POUS:	104

3.7.5. MARIA ROSA:	105
3.7.6. MARIA FONT:	105
3.7.7. MANEL IGLESIAS:	105
3.7.8. M ^a GRÀCIA DOLLA:	106
3.7.9. ÀNGEL SERRA:	106
4. CONCLUSIONS	107
5. BIBLIOGRAFIA	111
6. WEBGRAFIA	111

1. INTRODUCCIÓ

Aquest treball pretén plasmar com és va viure la dictadura franquista al poble de Puig-reig. La primera part del treball trobem una part teòrica per posar en context el moment històric que es veurà reflectit a la part pràctica. En aquesta segona part hi trobarem vivències i records de diferents habitants del poble que van viure els anys franquistes. Als annexos podem trobar-hi les converses íntegres juntament amb la recopilació de fotos que m'han cedit. Tant les que apareixen dins del treball com altres molt interessants.

1.1. METODOLOGIA

Quan em vaig proposar fer el Treball de Recerca sobre el franquisme no sabia molt bé cap a on encarar-lo, sabia que tenia molta feina per endavant, però no sabia quines opcions de les quals m'havia plantejat seria la millor. Finalment, vaig escollir una opció que crec que m'ha aportat molt més del que em pensava, coneixent de primera mà experiències i fets viscuts per veïns del poble que m'han obert la porta a entendre molt més aquells fets que van marcar tant la nostra història.

Per la part més teòrica, que podem dir que és la part inicial del treball, he utilitzat diferents elements com han pogut ser algunes pàgines web, sobretot al principi per entendre per sobre què passava a l'època, o per parlar d'algun fet molt concret; i sobretot he utilitzat llibres. Bibliografia que m'ha servit per explicar tot allò que en podia tenir algunes nocions, però que sense aquests m'hagués estat impossible. He trobat llibres de la biblioteca del poble, Guillem de Berguedà o també, dels mateixos entrevistats i entrevistades que m'han facilitat llibres i revistes que em parlaven del règim i els seus diferents aspectes. S'ha de dir que he fet servir el mateix llibre de text de l'Institut de la matèria d'història de segon de BAT com a eix central de la part teòrica, ajudant-me a seguir els passos correctes per fer el treball, facilitant-me així la seva explicació i entesa. Al mateix temps, la part il·lustrativa del treball està formada per fotografies de l'època, moltes d'elles cedides pels mateixos entrevistats, extreïdes de llibres i àlbums de records; també trobem fotografies de Joan Ratera, fotògraf de l'època, cedides pel seu fill o del fill del Manel Iglesias. Una altra font ha estat l'arxiu de Puig-reig, amb l'ajuda de l'historiador, Josep Artero, juntament amb material cedit per la historiadora Rosa Serra, historiadora del poble de Puig-reig.

Per la part més pràctica, que podem dir que és la major part del treball, l'he realitzat amb una base oral, a través de xerrades cara a cara amb la persona, deixant que el veí o la veïna del poble m'expliqués el que ell/ella volgués sobre la seva vida, les seves experiències i les seves actituds en vers el tema que jo li havia plantejat, com podia ser l'escola, l'Església, la repressió, etc. Aquesta ha estat redactada combinant les entrevistes amb un redactat més teòric, que posa en situació els fets, cosa que m'ha sigut útil com a fil conductor per poder explicar els anys franquistes de la població puig-retxenca. Les seves anècdotes obren la porta a entendre un Puig-reig del passat molt valuós.

Per últim, m'agradaria remarcar que en tot el llibre es poden llegir diferents expressions o noms en castellà, idioma que el règim utilitzava i que els entrevistats o els diferents llibres han utilitzat per referir-se a certes concrecions i no els he traduït per no perdre l'essència.

1.2. MOTIVACIONS I OBJECTIUS

Quan em vaig plantejar per primera vegada aquest treball, no tenia res a veure amb el resultat que n'he obtingut, cosa que me'n fa estar orgullós, ja que amb aquest transcurs sé que he evolucionat, he millorat, m'he equivocat, he entès i he après. He conegut gent meravellosa amb històries extraordinàries que m'han permès veure el Puig-reig d'avui dia amb un altre sentit i en certa manera entenent el perquè de les coses són així avui dia al meu poble.

Volia conèixer una època molt interessant i per mi la millor forma possible ha estat a través d'aquestes xerrades i entrevistes amb diversos veïns del poble. M'havia marcat un objectiu, entendre la política del poble aquella època, i el resultat no me l'esperava gens: No n'hi havia. Què vol dir que no n'hi havia? Per un treball d'aquestes dimensions on tot ha d'estar molt concretat i focalitzat en certs àmbits, ampliar-ho a termes polítics m'hagués sigut molt difícil, ja que la gent no en vol parlar, d'aquest tema en trobareu una reflexió meva més endavant. Altres objectius com conèixer el dia a dia de la dictadura l'he pogut complir seguint la mateixa pauta. Perquè el treball pogués reflectir una part important de les vivències, l'he centrat en sis àmbits diferents. Els entrevistats no són gent escollida a l'atzar, són dotze persones destacades pel seu caràcter, coneixement, situació i saviesa. Cada un d'ells és un exemple dels diferents perfils de l'època: el farmacèutic, la botiguera, el barber, el carter, la bibliotecària, treballadors de fàbrica, treballadors del camp i dos historiadors. Per últim, com ve he dit, Puig-reig era molt divers, i com que volia que es reflectís també, tots ells tenen perfils diferents i provenen de localitzacions diferents també. Així, he anat a buscar tanta gent del poble, com de colònia o de pagès. Cosa que m'ha permès complir la majoria dels meus objectius per fer el treball *Petjades del Passat*.

1.3. DIFICULTATS - EL SIGNIFICAT DE SILENCI

Per què ningú ha volgut o no ha sabut parlar-me d'àmbits polítics?

Una pregunta que m'he fet durant tot el treball i que finalment amb ajuda, crec que he sigut capaç d'entendre, un problema que no era conscient de la seva existència, no sé si per manca d'edat i experiència o perquè realment és un tema que no assimilem i no el tractem com a tal.

He pogut veure que, totes les guerres fan mal, però les civils encara més, un mateix país enfrontat, la mateixa llengua i molt probable amb molts costums compartides. Un país que dividit per la ideologia ha fet que no es vulgui parlar de temes personals, perquè no agrada, sobretot en el context d'avui dia, on parlar pot ser molt mal vist i amb repercussions importants, i on si ha de sumar el fet que a ningú li agrada dir que tenia familiars amb ideologies franquistes, o que havien estat tancats per republicans.

Les persones volem seguir endavant i volem superar els nostres entrebancs, la manera que aquest país ho ha volgut fer ha sigut oblidant els moments més cruels, assassinats, pressions, misèria... i s'ha intentat superar treballant, i continuant endavant. Això ens permet sobreviure i el silenci ens proporciona allò que volem, que no hi hagi conseqüències. Països com Alemanya han utilitzat uns altres mètodes. Polítiques de memòria just acabat el conflicte que, amb molta generositat, ha permès parlar i recordar sense portar-ho com una acusació. Aquí a Espanya es va entendre com una acusació entre uns i altres, la democràcia va arribar com a transició política de perdonar-se entre tots. Però això no hauria de funcionar així, cada persona ha de conèixer el seu passat, saber d'on ve i perquè està com està. La democràcia obre la porta a un ventall molt gran d'ideologies diferents on la violència no té lloc, el debat és essencial.

Què ha passat doncs a Espanya? La mort de Franco porta a un rol de país dividit, uns callen i els altres atorguen, i no se'n parla més. En total, molts anys sense parlar clar i fer l'exercici d'entendre, on l'Estat no ha entès que els extrems no són perillosos si estan dintre la base essencial de la democràcia, sinó que certes

postures com el feixisme, o el nazisme a Alemanya són les que posen en perill al país.

Des del meu punt de vista això és el que ha passat amb els entrevistats, els hi ha mancat l'ensenyament per part de l'Estat a saber transmetre, a saber fer entendre que no es pot repetir fets com els que van passar, a advertir que el que va passar no va ser positiu, encara que no tothom hi estigui d'acord. El sentiment de culpa i de por és el causant de la negativa a parlar. Cadascú és responsable dels seus propis actes, i dels que fa en conjunt, però el dels altres no, i això no s'entén. Polítiques de respecte que l'Estat no sap aplicar i reacciona en actes com reivindicar o votar i no sap posar la democràcia com a norma.

La por que es tornés a una guerra, la falta de llibertats, la falta d'oposició, la negativa de l'estat o la forta repressió portaven a una passivitat i ignorància politicosocial que feia que els ciutadans fossin súbdits a les lleis imposades i no hi hagués mobilització política. Tot i que Franco no rebia el suport de la majoria de la ciutadania, durant els anys seixanta, no hi va haver cap revolta contra el règim. Això va ser el principal causant de què avui dia, la sensació de pau social i l'estabilitat que es vivia sigui reflectida pels diferents veïns del poble.

LES SEVES PARAULES:

“No m'agrada parlar d'això perquè no hi ha res a explicar que no s'hagi dit ja.”

“Això t'ho explico, perquè ets tu, i has de fer el treball, però de tot això no m'agrada parlar-ne, no m'agrada recordar-ho”

“Et costarà trobar gent que te'n vulgui parlar, és un tema que no agrada, ningú te'n voldrà parlar, millor que canviïs de tema.”

“

- Que estas gravant?
- Sí! Vol que pari?
- Sí, de moment no vull que gravis, primer vull explicar-te el perquè no ”

2. MARC TEÒRIC

2.1. EL FRANQUISME (1939-1975)¹

El franquisme va ser un règim polític autoritari i dictatorial vigent a Espanya a partir de la fi de la Guerra Civil Espanyola fins a la mort del seu dictador el 1975, el General Francisco Franco. Tenia unes bases molt clares, on la democràcia no era l'objectiu, ni la restauració de la monarquia un pas a fer. Aquesta dictadura, que va durar quaranta anys, el General Franco va acaparar tots

Francisco Franco, caudillo de España

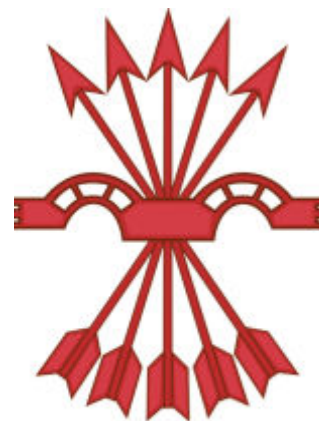
els poders de l'estat i es va imposar després del cop d'estat militar contra el govern legítim de la II República. Es va basar en cinc fonaments:

Franco va ser anomenat Caudillo, sent així la màxima autoritat a l'estat, ja que el poder estava concentrat en la seva figura, on la separació de poders no existia. Al mateix temps era cap dels exèrcits, anomenat generalíssim, va ser el president del govern i també del partit únic, la Falange. El totalitarisme va suprimir les llibertats i drets del poble, eliminant la Constitució fins aleshores vigent i prohibint els partits polítics i els sindicats exceptuant-ne els oficials. L'Estat era el centre de tot, els estatuts d'autonomia van ser suprimits i es va intentar liquidar aquelles llengües cooficials com el català o el basc així com la cultura de les diferents regions. La repressió va ser clau per fer front a una dictadura d'aquelles dimensions, la qual es va exercir de manera planificada a tots aquells que haguessin anat contra els principis del règim o haguessin estat al costat de la república. Amb tot això la censura era el pa de cada dia, mitjans de comunicació, diaris, espectacles, etc., que es va convertir en propaganda del règim.

¹ Informació extreta de: Riera, I. (1991). *Opressió i resistència. El franquisme (1939-1975)*. Barcanova. Pàg 6-7.

2.1.1. SUPORTS²

El franquisme va tenir tres pilars clau per poder-se mantenir durant tants anys al poder: El principal va ser l'exèrcit, que va ser el repressor polític tant com a instrument com a poder, ja que la majoria dels governadors i ministres van ser militars del règim; l'altre va ser el partit únic, conegut com a *Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional-Sindicalista* (FET y de las JONS), creat per monàrquics, carlins, catòlics i conservadors (1937), permetent al franquisme tocar poder i ocupar els càrrecs més importants de la política espanyola. Aquest va ser l'encarregat d'emetre la informació oficial del règim. Perquè el règim tingués el suport de la població es van crear quatre organitzacions a través del partit: *El Frente de Juventudes*, *la Sección Femenina*, *el Sindicato Español Universitario* (SEU) i *la Central Nacional Sindicalista* (CNS); cada un d'ells encarregats d'integrar uns ideals concrets a un perfil concret de gent. Un controlava la joventut de l'època, l'altre inculcava els valors del règim a les dones, el SEU pretenia transmetre els valors als universitaris i la CNS també coneguda com a OSE o Sindicat Vertical integrava patrons i treballadors, on la seva afiliació va ser obligatòria; l'altre suport apreciable va ser l'Església, que a canvis d'ajudes econòmiques, va influir en l'educació i en la societat, imposant valors catòlics als espanyols.

Símbol de la Falange

² Informació extreta de: Molinero, C., & Ysàs, P. (1992). *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*. Eumo Editorial. Pàg 14-15.

2.1.2. POSICIONAMENT DE LA POBLACIÓ

La població espanyola podríem dir que es va posicionar en tres àmbits diferents:

- a) Suport al règim; aquelles classes altes com empresaris i comerciants que van recuperar allò que havien perdut durant la república, poder i influència, i també aquells propietaris agrícoles del nord.
- b) Rebuig al règim que eren els sectors més abundants, els considerats vençuts de la Guerra Civil, els mateixos que van pagar-ne les conseqüències a través de la forta repressió i vigilància per part del règim. Aquesta por i control va ser el causant de la passivitat, juntament amb la fam i misèria que es vivia.
- c) Passius també hi va haver les classes mitjanes, perquè traumatitzats per la por a una altra guerra, no van mostrar el seu posicionament polític, encara que rebutgessin la dictadura.

2.1.3. PERFILS IDEOLÒGICS

Tot i el poder centrat al Generalíssim, hi va haver diferents posicionaments ideològics, amb un mateix objectiu, aconseguir el màxim poder possible. La majoria d'ells estaven adherits a la Falange. La primera etapa va predominar la ideologia falangista, monàrquica i carlista on branques conservadores com la *CEDA*, la Lliga Catalana o republicans conservadors, també van ser importants.

Com he dit, l'Església tenia un poder indiscutible a la dictadura, políticament va influir a través de grups catòlics com la *Asociación Católica Nacional* durant els primers vint anys, i a partir de 1950 l'Opus Dei, que van ser rivals amb les ideologies falangistes i catòliques, encara que cap fos la dominant.

2.2. REPRESSIÓ

La repressió va ser organitzada dividint la societat entre vencedors i vençuts, sense intenció de superar la guerra. Aquestes ideologies havien estat marcades per la Guerra Civil i la repressió no només servia per fer mal a aquells que van ser vençuts sinó també va servir com a exemple per a la prevenció de l'oposició.

Nens preparats per marxar a l'exili amb el puny alçat, 1939

Hi va haver empresonaments, tortures i execucions. Al mateix temps que s'animava a les persones a denunciar aquells que anaven contra el règim per poder general la por i evitar la dissidència. La política no va ser tema de conversa durant molts anys, causat per la por, cosa que va portar a un silenci que va proporcionar la supervivència del règim. Aquesta va ser duta a terme per l'exèrcit, jutjant a través de consells de guerra. El 1963, es va crear el *Tribunal de Orden Público* per poder jutjar els delictes polítics no violents.

A part dels consells de guerra, l'empresonament també va ser una eina important pel règim. També existien els càstigs o l'adoctrinament, on era reflectit al dia a dia com la parla prohibida del català o l'obligació de realitzar el símbol feixista. Catalunya va tenir més de 20.000 presoners durant els primers anys del règim, si més no condemnats a fer treballs forçats. Les acusacions, juntament amb les denúncies, sospites i pressions, van ser un mecanisme de la població per anar contra els republicans. Una de les figures més rellevants que va viure aquesta persecució va ser el president de la Generalitat, Lluís Companys, capturat a França l'any quaranta i executat a Barcelona, juntament amb 3.500 catalans més i quasi 60.000 catalans van patir l'exili.

2.3. FRANQUISME A CATALUNYA

Catalunya era considerada territori vençut, amb la població majoritària fidel a un govern autonòmic de la Generalitat, el qual va ser abolit juntament amb la resta d'institucions catalanes, posant així fi a l'Estatut d'autonomia que donava peu a l'autogovern. El franquisme volia una *España grande y libre*, tenia el suport d'una part de la població formada sobretot per empresaris i financers adherint-se i fent activisme de diferents maneres. La Falange va tenir poc pes per part dels catalans, ja que aquí va estar formada per pocs falangistes, alguns d'extrema-dreta i alguns carlins, sobretot excombatents franquistes.

Els mateixos que van ocupar els alts càrrecs van ser designats pel règim, i la majoria venien de fora de Catalunya, tant capitans generals com governadors civils, màximes autoritats en aquells temps. En canvi, aquelles figures sense tant poder com ajuntaments i diputacions si estaven ocupades per franquistes catalans, que s'havien adherit al Movimiento per interessos polítics, econòmic i ideològics.

El franquisme tenia com a objectiu suprimir la cultura catalana del seu mapa i ho va fer a través de la repressió. Va prohibir la llengua catalana, considerant-la inapropiada i sancionable el seu ús. Es va imposar la parla del català en l'àmbit públic sent així l'oficial. Per això, llibres, revistes i diaris en català no van ser publicats, ja que estava prohibit, igual que fer-ne ús al teatre, la ràdio, el cinema o espectacles públics, intentant-ho també en les esglésies.

També es van perseguir els símbols catalanistes com la bandera, l'himne, o les cançons. Institucions culturals també van ser abolides com l'Institut d'Estudis Catalans, que van actuar en la clandestinitat. També es van suprimir tots aquells llibres de biblioteques i llibreries que fossin contraris a la cultura oficial.

Això va provocar un efecte contrari, i la forta acció cultural que hi va haver al territori va portar al catalanisme associar-se a l'antifranquisme. Aquest activisme creixent va voler mantenir la llengua i la cultura catalana tot i les dificultats de l'època.

2.4. EVOLUCIÓ DE LA NEUTRALITAT ESPANYOLA

El 1940, Espanya va passar de la neutralitat a la no-bel·ligerància, obrint les portes a una entrada futura d'Espanya a la guerra. L'Estat va mostrar aquesta simpatia a través de la *División Azul*, joves voluntaris i homes sortejats dels cossos militars que van anar al front de Leningrad el 1941 per oposar-se al comunisme. Hi van morir més de 4.000 homes durant l'hivern a causa de les males condicions que es vivien.

Soldats espanyols a la *División Azul*

Espanya va tornar a la neutralitat, apropant-se així als aliats i renunciant a la *División Azul*. Alemanya havia perdut la guerra i el feixisme no es podia associar amb el franquisme, per això el discurs va canviar i els símbols falangistes van ser apartats.

2.5. BOICOT INTERNACIONAL³

El 1946, Franco va patir una de les èpoques més difícils, a través de l'aïllament internacional. L'ONU va vetar la representació d'Espanya en els organismes internacionals, França va tancar fronteres; a l'abril, arribava una nota oficial de les tres grans potències que havien format els aliats, Gran Bretanya, França i els EUA, condemnant el règim franquista i on apostava per l'oposició interior per poder canviar el país; al desembre

Actes de recolzament de Franco vers la ONU

l'ONU també va condemnar el règim i va donar peu a la retirada d'ambaixadors a l'Estat. Això va portar conseqüències molt greus econòmicament al territori sumant-hi el bloqueig de venda de productes. A partir de 1947 la pressió exterior va començar a disminuir i amb l'obertura de la frontera francesa el 1948; la tolerància per part occidental va anar en augment, però sense entrar com a aliat oficial, on es va poder veure reflectit en el Pla Marshall⁴, on els EUA va vetar que Espanya se'n beneficiés, igual que l'OTAN, on Espanya també va ser exclosa. La Guerra Freda va alterar la situació política internacional i per motius polítics, l'ONU va acabar permetent el reenviament d'ambaixadors a Madrid; Espanya va entrar a la FAO⁵, i des de llavors Espanya va voler mostrar una nova cara, deixant enrere la política totalitària.

³ Informació extreta de: Comas, F., Serra, J. A., & Serra, R. (1997). *Història, matèria comuna*. Castellnou. Pàg 312-314

⁴ Pla Marshall: Ajuda americana per reconstruir Europa després de la Segona Guerra Mundial.

⁵ FAO: Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura.

2.5.1. DEMOCRÀCIA ORGÀNICA⁶

El règim volia legalitat jurídica i ho va fer a través de les Leyes Fundamentales⁷, contràries a la democràcia, les primeres van regir sobre aspectes del treball, la constitucionalitat de les Corts (representada per falangistes designats), els drets dels espanyols, el referèndum nacional o la llei de successió. Als anys seixanta es va voler consolidar una democràcia orgànica que consistia en dividir les Corts en tres terços: El primer terç era elegit pel Movimiento, un altre terç era elegit pel sindicat vertical, anys més tard es va afegir el terç familiar, elegits per votació popular, on els majors de vint-i-un anys i caps de família tenien dret a vot.

2.5.2. AUTARQUIA⁸

2.5.2.1. INTERVENCIÓ

Autarquia era el principi del franquisme, basada en l'autosuficiència econòmica, així mantenia poca relació amb l'exterior. L'economia estava intervinguda de forma total, des de la producció dels diferents productes a la seva distribució, el seu subministrament i el seu preu de mercat. Al mateix temps el sector laboral també es veia afectat, controlant els salaris i les relacions. Això va portar a l'empobriment de les classes mitjanes, el comerç exterior era nul i la producció i el consum es van veure en davallada, cosa que va dur a una diferència més gran entre Espanya i altres països.

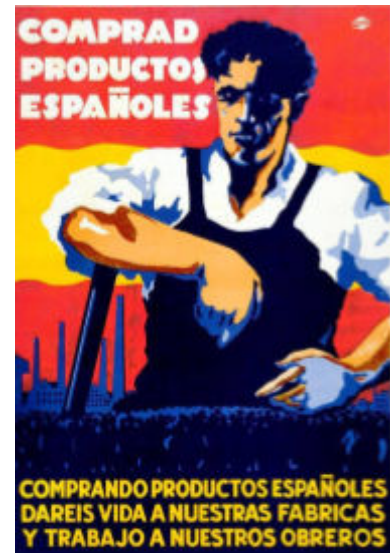
⁶ Informació extreta de: Bardavío, J. (2000). *Todo Franco, Franquismo y antifranquismo de la A a la Z*. Plaza Janés. Pàg 218- elecciones

⁷ Leyes fundamentales: Fuero del Trabajo (1938), Ley Constitutiva de las Cortes (1942), Fuero de los Españoles (1945), Ley de Referéndum Nacional (1945), Ley de Sucesión (1947), Ley de Principios del Movimiento Nacional (1958), Ley orgánica del Estado (1967).

⁸ Informació extreta de: Comas, F., Serra, J. A., & Serra, R. (1997). *Història, matèria comuna*. Castellnou. Pàg 318-320

2.5.2.2. RACIONAMENT I ESTRAPERLO

L'agricultura es va veure afectada de diverses maneres, molts productors van abandonar el camp a causa del baix preu oficial de productes com el cereal, l'oli, o les patates; aquells que eren grans propietaris van aprofitar el mercat negre, on venien la majoria dels productes que cultivaven a un preu molt més elevat, una manera que l'Estat no intervingués, ja que era il·legal. Això era conegut com el mercat de l'estraperlo. El boví es va veure en decadència per la falta de farratges i pinso, cosa que va portar a la no producció del món porcí i aviram, per això la majoria de la població menjava amb cereals no panificables, ja que la insuficiència animal va provocar l'augment desmesurat del seu preu. Tot i això, el 23% de la població catalana vivia d'aquest món, per això el camp es vivia millor que a la ciutat. La manca dels aliments més bàsics va obligar a l'Estat a crear la cartilla de racionament, que permetia comprar productes a preus oficials, va durar fins al 1952.

Cartell propagandístic, 1943

2.5.2.3. INDÚSTRIA, ELECTRICITAT i LA BANCA⁹

El desenvolupament industrial estava en decadència en comparació l'Europa del segle XX. A Catalunya encara va afectar més, perquè les institucions van promoure la creació d'indústria fora del territori català. Com que no hi havia importacions, la maquinària no es va poder modernitzar i els

Fàbrica de Cal Marçal

equipaments van quedar obsolets. El mateix va passar amb l'electricitat, el seu ús va estar restringit a causa del seu baix preu, el poc material per embassaments i l'alt consum. La banca també tenia problemes, l'espanyola va absorbir la catalana fent deixant el poder adquisitiu català, sobretot de la burgesia, molt feble.

⁹ Informació extreta de: Riera, I. (1991). *Opressió i resistència. El franquisme (1939-1975)*. Barcanova. Pàg 82-83.

2.5.2.4. TREBALL

L'àmbit laboral era regulat per un únic sindicat obligatori, el del règim, que servia tant per empreses com per treballadors, anomenat *Central Nacional Sindicalista* (CNS). Els seus objectius principals eren: evitar mobilitzacions obreres (recordem que el dret a vaga estava prohibit); desfer-se de la divisió de classes; mantenir el control sobre la massa treballadora i social. Els salaris venien marcats i imposats per l'Estat. La jornada laboral es va veure allargada en un total de 48h setmanals, tot i que la majoria de treballadors arribaven a treballar 11-12 hores, els salaris es van veure reduïts, situació que va portar una pèrdua molt gran del poder adquisitiu.

Tots aquests factors van portar a un estancament econòmic profund que va comportar el col·lapse del comerç exterior, amb un descens de la producció i el consum.

2.5.3. CONDICIONS DE VIDA

L'increment del cost de vida i el preu dels aliments bàsics van portar uns anys de misèria i fam. Com a conseqüència l'esperança de vida als anys quaranta va quedar en quaranta-set anys pels homes i les dones als cinquanta-tres. Aquesta misèria generalitzada també es va contemplar en els habitatges, la seva

Barraques de Barcelona

mancança a ser dignes, arribant a utilitzar coves com a habitatge i l'augment del barraquisme, sobretot a les grans ciutats.

2.6. COMPORTAMENT SOCIAL

Hi va haver normes imposades per a tota la població, però sobretot per aquells més vulnerables, els joves i les dones, imposant valors ideològics i morals a les activitats privades i públiques. El culte a Franco va ser imposat a través dels mitjans oficials com podien ser els cinemes, on era obligatori veure projectat el documental NO-DO que mostrava totes les virtuts del règim.

L'Església va imposar una moral cristiana, les cerimònies marcaven les vides de les persones, misses, casaments, enterraments, etc. A més el matrimoni civil va estar prohibit igual que el divorci i accions com l'avortament, amistançament o l'homosexualitat es van veure penalitzades de forma molt dura.

El comportament social també influïa a la vestimenta, els vestits no podien anar cenyits i no podien marcar les formes, els escots no podien ser molt oberts, les mitges eren obligades portar per les noies a partir dels dotze anys i llocs públics com piscines o platges n'era prohibit la concentració de nois i noies junts. Per poder adoctrinar aquesta jove societat es va crear l'organització juvenil *Frente de Juventudes*, que organitzava actes i activitats de forma política.

NO-DO

2.6.1. LA DONA

La dona va perdre l'aconseguit durant la República, consolidant així una societat masclista lligant-la a la llar i a la feina domèstica, considerades inferiors a l'home tant legalment com jurídicament. El Codi Civil va canviar, i les dones depenien del permís del seu marit per fer tràmits legals. El divorci i l'avortament va ser prohibit, igual que l'ús dels anticonceptius. L'adulteri també era castigat, sobretot si era per part de la dona.

Cartell propagandístic

En l'àmbit laboral es va acceptar la desigualtat salarial entre home i dona i es va compensar econòmicament aquelles que eren acomiadades quan contreien matrimoni. Si ella volia treballar estan casada, necessitava el permís del marit, però sent penalitzades per l'Estat, ja que no eren incloses en els subsidis.

2.6.2. EDUCACIÓ¹⁰

Pilar fonamental de l'adoctrinament polític i religiós. Va quedar en mans de l'església i es va imposar la religió i la *Formación del Espíritu Nacional*, assignatura falangista impartida per mestres del *Movimiento*. La coeducació va ser prohibida, i la relació entre alumne i mestre va canviar. Molts mestres van venir de fora a causa de la depuració realitzada per l'Estat d'aquells funcionaris republicans intentant ensenyar amb un sistema educatiu i uns llibres de text adoctrinats. El català no es va sentir les aules durant molts anys a causa d'aquesta persecució ideològica.

2.7. OPOSICIÓ I RESISTÈNCIA¹¹

Organitzacions com la CNT o el Front Nacional de Catalunya (grups antifranquistes), van crear una xarxa de resistència amb accions arreu del territori com podia ser la penjada de la senyera a diversos indrets. No va ser suficient per poder construir una oposició única i forta, ja que la divisió entre partits i sindicats exteriors, va fer que la intervenció contra Franco no es dugués a terme i que la resistència perdés tot el seu pes fins als anys cinquanta. A l'exili s'hi va crear les institucions de la República, i dels governs de Catalunya i del País Basc, funcionant així a l'exterior. El 1946 es va formar el govern català exiliat amb personalitats prestigioses de caràcter polític i cultural, elegint a Josep Irla president de la Generalitat, que va ser substituït el 1954 per Josep Tarradellas, elegit pels antics membres del Parlament, reunits a Mèxic.

Proclamació per part del FNC, 1948

¹⁰ Informació extreta de: Palomeras i Ferran, M. (2007, gener 31). *L'escola republicana i l'escola franquista*. <http://www.iesmonturiol.net/web/html/estudis/recerca/martapalomeras.pdf>

¹¹ Informació extreta de: Espriu, S. (2020). *Oposició i resistència al franquisme*. sites. https://sites.google.com/a/xtec.cat/salvador_espriu_historia_segons9-franquisme/4-oposicio-i-resistencia-al-franquisme

Trobem una resistència important contra la repressió del règim amb la figura dels maquis. Aquells que durant la guerra havien escapat cap a les muntanyes per evitar represàlies i venjances per part dels franquistes, van crear una resistència guerrillera antifranquista a diferents punts del territori. L'Estat mai els va tractar com a tal, sinó com a bandolers que duïen a terme accions que calia eliminar. L'octubre de 1944 van intentar envair i alliberar Espanya amb l'ajuda del PCE entrant pels Pirineus i van ser derrotats a la Vall d'Aran.

Activitat guerrillera dels maquis a Catalunya

Per parts dels partits polítics:

- CNT: Eren anarquistes que van acabar desapareixent.
- PSOE: La majoria d'ells van ser exiliats i el final van acabar pactant amb monàrquics. La decisió de Franco d'escollir Joan Carles com el seu successor va ajudar a desencallar aquesta resistència.
- PCE I PSUC: Van acabar reformant la seva estructura i van plantejar reivindicacions socials fent d'enllaços sindicals entre la classe obrera i el Sindicat Vertical. Van convocar vagues il·legals, una de les més conegudes la dels tramvies de Barcelona l'any 1951.

Les classes treballadores van provocar moviments de protesta contra la seva precarietat envers les condicions de vida i l'àmbit laboral. Algun àmbit catòlic també va plantejar reivindicacions socials i laborals com l'HOAC¹².

A partir dels anys seixanta Manifestació estudiantil
l'oposició al franquisme es fa més

latents des de diferents sectors de la població. Les protestes laborals es van produir a tot el territori, acompanyades de demandes de llibertats polítiques, cada vegada hi havia més vagues laborals i manifestacions culturals a diferents regions del país.¹³ També els estudiants, nascuts després de la guerra, tenen accions revolucionàries més radicals contra la dictadura. Les Universitats, influenciades pel Maig Francès¹⁴, es converteixen en centres de rebel·lia permanent. Es van crear diferents sindicats com el Sindicat d'Estudiants Universitaris de Barcelona l'any 1966.

¹² HOAC: Hermandad de Obreros de Acción Católica.

¹³ El 1964 es van crear Comissions Obreres (CCOO), organització clandestina a favor dels drets laborals i polítics.

¹⁴ Protestes dutes a terme pels estudiants francesos el maig del 1968 contra la societat de consum, el capitalisme, l'imperialisme i l'autoritarisme.

2.8. ESTABILITZACIÓ I RECUPERACIÓ ECONÒMICA

L'aïllament exterior va anar disminuint, la falange comença a perdre poder dins el govern, entren a governar tecnòcrates i membres de l'Opus Dei. La societat demostra el seu rebuig al règim amb revoltes i manifestacions per part de treballadors i estudiants. L'any 1959, Franco, per millorar la situació del país, promou nous plans d'estabilització¹⁵ per lluitar contra la inflació, incentivar l'estalvi i obrir el mercat espanyol a l'exterior, aconseguint una etapa d'intens creixement econòmic. Una de les mesures va ser dotar al territori d'infraestructures i de matèries bàsiques com acer i carbó, tot i que en molts casos les ajudes no es van invertir de la manera més adequada.

Amb la nova política instaurada durant els anys seixanta, empreses i infraestructures es van anar modernitzant, millorant el sector terciari i donant lloc a una societat de consum.

El sector de la indústria viu grans millores en la productivitat, en la importació de maquinària i tecnologia gràcies als baixos costos salarials i a la inversió estrangera.

En el sector de l'agricultura el govern va promoure els regadius, la intensificació de conreus i la mecanització, provocant que molts pagesos passessin a treballar a zones industrials i abandonessin el camp. Això va portar a l'èxode rural del camp espanyol, disminuint la població activa agrària i creant noves empreses amb més producció i mà d'obra.

El sector terciari va millorar gràcies als serveis públics, el desenvolupament del turisme, la urbanització, les noves xarxes de comerç, etc. Les importacions i exportacions internacionals van créixer. També van aparèixer construccions hoteleres, escoles, hospitals, carreteres i les primeres autopistes catalanes¹⁶. Tots aquests fets es van finançar promovent el desenvolupament bancari espanyol. Catalunya va ser clau en aquest creixement, ja que es desenvolupava més ràpid que la resta del territori.

¹⁵ Es creaven plans cada tres anys entre 1964 fins al 1975 dirigits per La comissió del Plan del Desarrollo.

¹⁶ De Barcelona a Mataró i de la Jonquera a Amposta.

2.9. CANVIS DEMOGRÀFICS I MIGRATORIS¹⁷

L'increment demogràfic més importat d'Espanya se situa en els últims quinze anys del franquisme. La mortalitat va anar caient i la taxa de natalitat es va mantenir elevada cosa que venia provocat pel nivell de vida millorat. A Catalunya encara va ser més gran aquest augment, la mortalitat infantil va caure en picat en deu anys, i la natalitat va mantenir-se elevada amb mitjana de 2,7 fills per dona. La població juvenil va créixer igual que ho va fer la de la gent gran.

En els últims quinze anys, més de cinc milions d'espanyols van canviar de província de residència a causa de l'atracció de les ciutats industrials i a les

Gent amb maletes a l'estació de tren

bones condicions de vida i treball. L'èxode rural encara es va notar més, sobretot al sud d'Espanya, on molts pagesos es van quedar sense feina. Les zones receptores van ser aquelles que oferien millors condicions com la zona industrial de Barcelona. Catalunya va rebre més 1,4 milions d'immigrants durant els anys franquistes. Això va provocar un augment del barraquisme (barri de la Perona, Terra Negra, Somorrostro...)¹⁸ era fàcil trobar feina però no habitatge.

¹⁷ Informació extreta de: Riera, I. (1991). *Opressió i resistència. El franquisme (1939-1975)*. Barcanova. Pàg 76-77.

¹⁸ Informació extreta de: Hernández, S. (2020, juliol 10). *Barraquisme i habitatge precari a la Barcelona del s. XX*. Betevé. <https://beteve.cat/va-passar-aqui/barraquisme-barcelona-segle-xx/>

2.10. MODERNITZACIÓ DE LA SOCIETAT

Espanya tenia una nova imatge natural, un nou equilibri econòmic i una xarxa viària modernitzada. La població espanyola cada vegada volia apropar-se més a l'europea, i per això el paper de la dona també viu un canvi molt important, perquè no només és mare i esposa, ja que s'incorpora al món laboral i educatiu, l'estructura familiar comença a canviar.

2.11. REFORMES LEGISLATIVES I ECLESIASTIQUES

A part de les reformes socials i econòmiques, també es va voler impulsar una reforma política de les administracions i legislacions. Es van fer reformes legals a través del Tribunal de Orden Público (1963-1977), va sorgir també la Ley de Bases de la Seguridad Social, que cobria assegurances de malaltia, vellesa i viudetat. El 1966, promogut pel ministre Manuel Fraga, es va suprimir la censura que hi havia en revistes, diaris i llibres. Mitjançant referèndum els quals van poder votar majors de vint-i-un- anys i caps de família, es va aprovar la Ley orgánica del estado (1967)¹⁹. El 1969 Franco va designar com a successor Joan Carles de Borbó a través de la Ley de Sucesión.

El Vaticà va demanar distanciament entre l'Església catòlica espanyola i el règim, per això va retirar el seu suport. Perquè pogués ser viable, va haver-hi canvis a la jerarquia eclesiàstica posant al davant a gent amb ideals democràtics i joves capellans antifranquistes.²⁰

¹⁹ L.O.E: Llei fonamental que pretenia separar les funcions del Cap de l'Estat de les del Cap de Govern. No es va aconseguir fins el 1972 amb el nomenament de Carrero Blanco.

²⁰ El 1962 La Santa Seu va nomenar el Cardenal Tarancón capdavanter de la Conferència Episcopal provocant un distanciament amb el règim.

2.12. LLIBERTAT, AMNISTIA I ESTATUT D'AUTONOMIA

A partir dels anys seixanta, Catalunya va ser territori antifranquista reclamant els drets a la seva cultura i a la seva llengua a través de mobilitzacions i organismes de coordinació.

L'ús del català va augmentar a l'àmbit públic, van sortir revistes en català com el Cavall Fort, es van crear entitats com Òmnium Cultural, i van sorgir noves editorials i discogràfiques. També va anar acompanyat de l'expansió de La Nova Cançó. La conflictivitat es mostrava a tot l'Estat, però un terç es concentrava a la província de Barcelona, a través de vagues i mobilitzacions. Tot això va portar al fet que la major part de la població catalana demanés l'amnistia dels presos polítics i l'autogovern català, resumit en el lema "Llibertat, amnistia i Estatut d'Autonomia".

2.13. FINAL DE LA DICTADURA

Els últims cinc anys de la dictadura, van ser conflicte social i oposició democràtica forta. La política franquista estava el límit, i les discussions internes no feien res més que empitjorar el panorama. Carrero Blanco va ser nomenat president del govern l'any 1973 per tirar endavant la dictadura, però a finals d'any va ser assassinat per

ETA, fou substituït per Arias Navarro²¹, que va presentar les bases del seu programa, aperturisme del règim, amb el seu conegut discurs del 12 de febrer davant les Corts.

El 20 de novembre de 1975 va morir el generalíssim Francisco Franco, Caudillo de España, deixant a l'aire un futur a Espanya en crisi no només política sinó econòmica i social.

Diaris donant la notícia

²¹ Arias Navarro: Va ser l'últim cap executiu en vida del dictador. Va mantenir el seu càrrec fins l'elecció del president Adolfo Suárez l'any 1976.

3. MARC PRÀCTIC

Com bé s'ha llegit a l'inici d'aquest treball, el desenvolupament d'aquest es fa a través d'una part pràctica basada en les entrevistes, la veu del poble. Vull deixar clar, la importància que té fer un exercici com aquest treballant amb gent gran, gent que ha viscut moltes coses, i que per certs motius o creences, voldran parlar més o menys del tema en concret, en aquest cas, la postguerra, el franquisme. Tots ells tenen una certa edat, la qual cosa dificulta memoritzar la primera etapa franquista, ja que eren massa joves, per això es basaran tots en la part quotidiana més recent d'aquest petit poble, Puig-reig, a partir dels anys cinquanta-seixanta. Per això, vull remarcar que la part teòrica és un complement a totes aquestes veus que posa en context, de manera general, la situació de la dictadura, en cap cas, pretén ser una descripció detallada del franquisme.

Aquí comença la meua part pràctica on podeu trobar, a través de les seves paraules, com van viure la joventut dotze puig-regencs i puig-regenques a l'època franquista. Aquest treball plasma les seves inquietuds i vivències d'aquells anys que reflecteixen la dictadura al nostre poble. Està dividit en cinc punts diferents els quals són l'Església, l'escola, la cultura, la vida quotidiana, el poder femení i per últim, la visió de Franco. Aquesta divisió és deguda a la gran dimensió que té el treball, i s'ha ajustat a les experiències explicades dels entrevistats. Hi ha àmbits més extensos com és el cas de la vida quotidiana el qual s'hi engloba molts marcs generals com són el treball o l'oci. S'ha realitzat d'aquesta manera, ja que crec que plasma d'una manera més realista les seves vides enfocades en el dia a dia. Per consegüent, es pot veure àmbits més petits com el poder femení, on s'hi repeteixen àmbits com l'educació, l'església, l'oci o el treball, ja que són els àmbits que plasmen els trets diferencials i importants per la figura de la dona i la nena.

PUIG-REIG

Puig-reig a l'època franquista va ser un poble d'uns sis mil habitants amb molt moviment obrer, ja que les fàbriques donaven llocs de treball a centenars de persones, no només autòctones del poble sinó també dels voltants. Puig-reig era territori fronterer amb França, cosa que feia augmentar el volum de visitants. Així i tot, la vida política va ser molt poca, ja que la gent preferia no mullar-se i sortir de la guerra com es pogués. El poble no era ric econòmicament, però sí que ho era amb terreny, constava de set colònies, que encara es conserven avui dia, Cal Pons, Cal Prat, L'Ametlla de Merola, Cal Vidal, Cal Marçal, Cal Casas i Cal Riera. Les quals eren industrials gràcies a les fàbriques dels diferents amos, on predominava el teixit, fàbriques tèxtils. A mesura que els anys van anar passant les reformes de la dictadura també es van notar a peu de carrer, cosa que va fer augmentar el nivell de vida de la població, juntament amb la seva visió d'esperança i prosperitat.

3.1. L'ESGLÉSIA

“La missa, a qui a Puig-reig jo l'havia sentit en català”

Mª Gràcia Dolla

L'Església va ser una part molt important del règim, ja que, igual que moltes altres institucions, es va posicionar a favor de l'Estat dictatorial, cosa que va portar a una estreta relació entre Església i Franco que no donava suficient autonomia al catolicisme. Això va portar a la seva decadència, i que en formar part de sistema polític, moltes generacions deixessin d'identificar-s'hi.

Exercicis espirituals a Cal Vidal amb el bisbe Tarancón

Aquesta no va arribar a acceptar mai la modernitat, i va demanar certs privilegis, que es convertien en llibertats. L'Estat va cedir en termes d'educació, certs caràcters de la premsa o poder formar organitzacions paral·leles a l'Estat, que va portar a un augment de poder tan gran que va tensar la dictadura des de diferents punts.

3.1.1. PODER

L'Església influïa en el dia a dia de la població, però no de la mateixa manera als habitants de poble o als de colònia. Els de colònia vivien aspectes diferents, estaven supervisats per l'amo igual que la seva feina, el seu salari, les seves vacances, la seva casa o les seves relacions.

“Els de la fàbrica estaven obligats anar a la processó de Setmana Santa, si no s'arriscaven a quedar-se sense feina, els d'aquí al poble no hi havia obligació, però els de colònia que depenien de l'amo sí que ho havien de fer, que eren millor vistos pels amos i directors.” La processó d'aquí Puig-reig es va recuperar amb l'entrada de la dictadura, “era de les més importants, per això cada colònia ja tenia un pas amb rodes propi”. Explica la Rosa. El fet de ser una cosa obligada, acollia molta participació, però a partir dels anys seixanta la gent va passar més i la cosa es va calmar, però, així i tot, certs actes com tancar el cinema durant Setmana Santa, van protagonitzar la creença a Puig-reig.

Processó 1945

“L'Església catòlica ha tingut actituds molt radicals, ja que no és uniforme, ni avui ni en aquella època. Hi havia capellans molt de dretes que carregaven contra les ideologies comunistes, anarquistes, republicanes... i sempre van ser amics d'aquells que donaven suport al règim, o sigui la gent de poder. Expressa la historiadora Rosa Serra. “El clero era més amic dels rics, ja que podien menjar a casa seva..., a casa del pobre no”. Diu l'Engràcia. Però no tots els alts càrrecs eren així. “Aquí hi havia hagut un rector, que en deien mossèn Cabra que anava a l'ajuda del poble, tant li feia la resta, ajudava als pobres.” La Rosa conclou: “N'hi ha que van haver de marxar perquè la seva vida perillava i altres es van poder quedar.”

3.1.2. MISSA DE DIUMENGE

Els diumenges la gent anava a missa. “Quan jo vaig venir hi anava molta gent perquè hi havíem d'anar, però no tothom hi assistia.” Recorda la Roser en tornar de l'exili, que educada en el sistema francès veia la religió de diferent manera que els espanyols. Recorda que passava el mateix amb combregar, “es feia un cop l'any, per Pasqua, i deixaves una butlleta amb el teu nom en una safata, per saber qui ho havia fet. Jo no ho vaig fer mai.”

Explica una anècdota relacionada: “Hi havia una amiga que em va dir, fas mal fet de no posar-li, perquè si un noi es vol casar amb tu i vols saber sobre la teva conducta amb el capellà... I jo li vaig dir clarament que si algú havia d'anar a demanar-li al capellà, no calia que es casés amb mi. M'havien educat d'una altra manera, a França era molt diferent, hi havia moltes religions, però no obligaven a ningú. Jo vaig créixer, em vaig fer creient i en vaig tenir sort, perquè em va ajudar, la veritat. Jo anava a combregar, però la butlleta no la vaig posar mai, a mi no m'hi van enredar, però era així.”

La Maria, que viva a la colònia recorda que fins i tot et podien fer vores si no hi anaves. “El clergat influïa molt, ja hi havia església a la colònia, i tots anàvem a catecisme. [...] Si no hi anaves, semblava que et tinguessin distància. No hi havia ningú que no hi anés. Diumenge a missa, per Setmana Santa processons, i també celebràvem la Festa Major, tant a l'època de Franco com més endavant, sempre n'hi ha hagut.”

Segons la Rosita l'Església influïa molt. “Si volies treballar havies d'estar bé amb el capellà. Havies d'anar a missa tots els diumenges. El director de la fàbrica ja tenia el primer banc reservat, el majordom el segon, el tercer era pels encarregats, i els treballadors normals cap al darrere. Si aquests que tenien una mica de

Missa a l'Església de Cal Pons

càrrec no hi anaven, el director ja els cridava, a veure perquè no hi havien anat, ja que també s'havia de complir." Els bancs de l'església no només es dividien segons la classe social, sinó també per sexes, els homes havien de seure en una banda, i les dones a l'altre. Ella també comenta que la missa la feien en llatí, però que s'entenia, ja que era la llengua havien practicat des de petits a l'escola.

3.1.3. ACCIONS CLERICALS

Aquí al Berguedà hi havia 20 Ordes Religioses diferents, de les quals només tres eren masculines. La majoria d'aquests Ordes religiosos se'n carregaven d'educar les generacions futures del franquisme per això la part de l'escola reflecteix molt bé com l'educació era la font de fomentar el catolicisme i el feixisme.

Monjes de Cal Pons

El Bernardí, que va viure a pagès durant molts anys recorda: "A nosaltres el col·legi ens obligava cada divendres anar a missa, combregar i confessar. El dimecres venia el capellà al col·legi i ens feia doctrina, catecisme i litúrgia, en lloc d'ensenyar-nos matemàtiques només fèiem coses religioses, com a molt sabíem sumar, multiplicar i dividir."

Ell com a anècdota explica experiències de més petit quan anaven a confessar amb els seus amics: "El mossèn et deia: "Ave Maria Puríssima", responies: "sense pecat fou concebuda", "quins pecats tens?", sempre deies els mateixos: no he cregut els pares, baralles amb els meus germans, alguna blasfema, etc. Et demanaven: "algun mal pensament?", "pecats deshonestos?". Els havies de contestar si t'havies tocat, quants cops... Si ho havies fet sol o acompanyat ... Algú que deia acompanyat ja cridaven als pares i es *liava* un bon enrenou. Si deies sols, cap a resar el pare nostre. Ens castigaven de genolls a terra amb grans de blat moro a sota.

A vegades mentre uns confessaven, com que érem uns quants que fèiem d'escolans, ens li beviem el vi ranci o menjàvem el paper de l'Òstia.

La Rosita afegeix que per les noies era diferent, no podien parlar de sexe, es casaven sense saber-ne res. “Amb les noies de sexe no ens en parlaven, era pecat.” Eren molt estrictes amb tot, un exemple és el que li va passar quan era petita: “Per anar a combregar no podies haver menjat res. Una vegada preparava l'esmorzar i em va caure unes crostes de pa, i me les vaig menjar. Ho vaig dir a les monges i ja no em van deixar que combregues, era pecat.”

Monges de Cal Pons

Recorda que quan el dilluns tornaven a l'escola les posaven totes al costat de la tarima i els hi demanaven a veure on havien anat el diumenge. “Si deies a Rosari perfecte. A vegades deies a passejar i t'insistien fins que confessaves que havies anat al cine. Et tenien ben acollonit. Recordo que a casa m'avisaven que no ho digués, però et tenien tan acollonit que acabaves dient sempre la veritat.”

3.2. L'ESCOLA

“Cada dia em feien cridar ¡Viva España!”

Mª Gràcia Dolla

L'educació va ser un punt clau durant el franquisme. La joventut havia de pujar amb una ideologia inculcada que respectés i defensés el règim; i es va fer a través de l'adoctrinament, prenent drets i prohibint fets. Totes aquelles reformes que hi havia fet la República van ser abolides i per conèixer com es va viure ho fem directament de la mà de la població puig-reigenca.

Tots ells coincideixen en el fet que la política "ningú s'hi mullava", i tots ells van créixer en una educació la qual per ells era "normal", "el que havien vist sempre".

3.2.1. ORGANITZACIÓ

A l'escola anaven dividits, nens i nenes, a partir dels sis anys, ja que la coeducació s'havia prohibit durant el règim i va ser restablerta gràcies a una llei, el 1970. "les noies anaven separats dels nois. Ells sortien mitja hora abans, perquè sortir alhora hagués sigut un pecat." Expressa la Rostia.

"Molts mestres eren d'altres punts del territori, jo en tenia un de gallec, el van portar aquí 'desterrat' perquè potser no havia fet el que ells volien i el van portar cap aquí, sense conèixer ni l'idioma ni els costums de Catalunya. Treballava a l'escola, però no tenia interès en res més perquè tampoc sabia el que podia fer." M'ho explica el Manel Iglesias que va anar a l'escola Alfred Mata, la pública, referint-se al trasllat forçós dels mestres catalans que més d'un miler van ser exclosos de l'ensenyament considerats catalanistes, encara que no haguessin militat a cap partit republicà, després que les administracions republicanes fossin abolides, ja que consideraven que tots els mestres nous eren un instrument eficaç de descatalanització, gràcies al seu desconeixement en vers el català i la seva cultura.

Inauguració Escoles Parroquials de Puig-reig, 17 de juny de 1945.

També, aquí a Puig-reig, hi havia altres opcions com "Les Parroquials, una part de germanes dominiques pagades pels empresaris de les colònies, i també els germans de la Salle, que van muntar l'Escola la Salle, l'actual Escola Sant Martí. Aquests dos edificis de l'escola van ser pagats pels empresaris del poble per "cristianitzar obrers del poble" i on van assistir els fills dels fabricants que van ser els que van tenir la concentració més gran de moviment radical." M'ho explica la Rosa Serra, historiadora del poble. També em comenta com va ser la formació d'aquesta escola, "L'origen dels germans de la Salle és a França, tenen el mateix objectiu que les monges dominiques, cristianitzar obrers. No són com els jesuïtes que és una ordre d'intel·lectuals i d'elit, sinó que són obreristes. Els dos edificis que componen l'escola es construeixen molt ràpidament. Al capdavant hi ha un rector que és el mossèn Anselm Coll, encara que els diners els posin els fabricants. Les escoles s'inauguren amb la presència del governador Civil de Barcelona, que és un franquista i falangista, un home terrible, sempre amb camisa blava, i un fatxa extrem i important. Amb les fotos es veu com es passeja per aquí Puig-reig i fa la inauguració".

Governador Civil visitant Puig-reig

L'altre escola, la pública, on molts dels entrevistats van anar és més antiga que les catòliques (les Dominiques i la Salle), ja que es va crear abans de la República. "L'Escola Alfred Mata és un patrocini de l'Amo de Cal Cases. El poble de Puig-reig tenia escola a totes les colònies, que estaven quasi més bé que la de Puig-reig, ja que aquí no hi havia edifici. L'ajuntament pagava un sobresou als mestres que

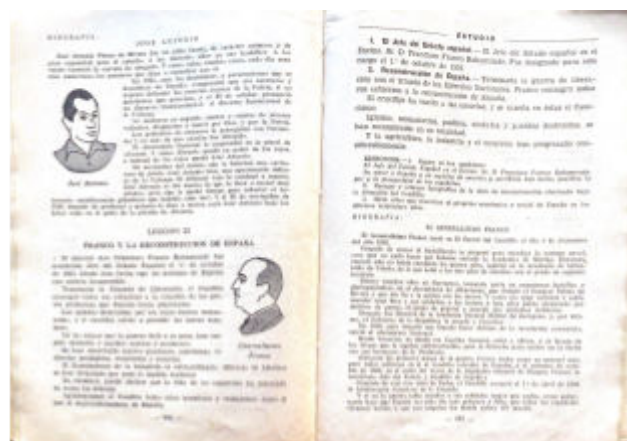
cobraven de l'Estat i pagava un lloguer d'un pis on es feien classes, òbviament un pis no era una escola. El que hi havia eren molts mestres que feien classes particulars. En canvi, a les colònies ja tenien escoles fixes, podien ser molt humils, però que comparades amb el que hi havia aquí estaven molt bé.” Ho explica la Rosa, responent-me a les propietats de les escoles de Puig-reig. “A part també hi havia una acadèmia, l’acadèmia Rius, on s’hi podia fer el batxillerat, però de manera molt rudimentària. Acabaves els divuit anys, però eren pocs els que hi podien anar, jo en vaig fer quatre cursos del batxillerat elemental” ens diu l’Àngel Serra.

Viure a pagès tenia els seus beneficis i els seus inconvenients i alguns els explica el Bernardí que va viure durant molts anys a la casa on va néixer a la masia de Vilardaga, on juntament amb els seus cinc germans i el seu pare n’eren els Masovers. "Vaig anar a l'escola fins als catorze anys, però vivint a pagès, com que hi havia feina et perdies molts dies d'escola, si per exemple, marxava el que guardava les vaques se n'havia d'encarregar el que encara no era bo per treballar al camp, és a dir els petits, jo plegava de col·legi, potser era mig curs i passava dos mesos sense anar-hi, però quan hi tornaves, seguien encara més o menys al mateix lloc. L'any sobrepassaves al següent curs sabent o no sabent, per això som tots tan espavilats!" Ell va anar a l'escola rural a la guàrdia i com ve diu ell: "fer el tonto és el que fèiem."

El Bernardí, que actualment viu a Puig-reig, té moltes anècdotes per explicar, on són la majoria plasmades a l'apartat d'annexos a la seva entrevista.

3.2.2. ADOCTRINAMENT

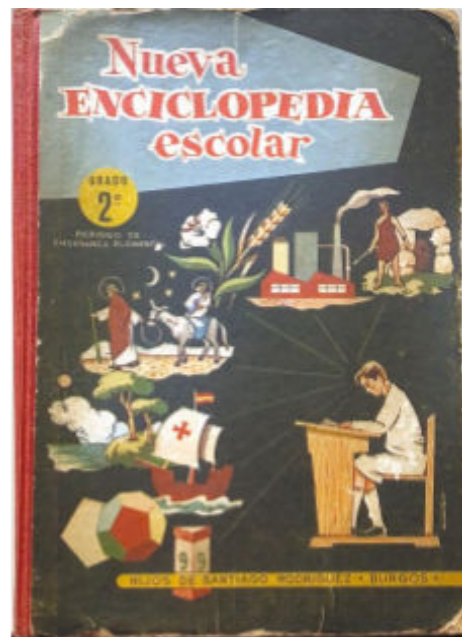
“Tot era en castellà, entre nosaltres parlàvem amb català, excepte algun que hagués arribat nou i no el sabés parlar, llavors sí que utilitzàvem el castellà. Les activitats, amb el mestre i això lògicament també eren en castellà, igual que els llibres de text i redaccions que ens feien fer. Cada dia ens feien fer una “consigna” que en deien, un escrit, amb paraules que eren quasi militars, ens

Contingut de la Nueva Enciclopedia Escolar

ensenyaven totes aquestes coses que nosaltres, no en fòtiem ni cas. Nosaltres ho escrivíem i ja està. Pel de més al col·legi tot normal.” Explica el Manel Iglesias, recordant vivències de la seva època com a nen que patia la dictadura franquista.

A les colònies funcionava molt similar, ho explica Josep Artero, veí de la Colònia del Guixaró, i actual de Puig-reig el qual s'ha fet al llarg dels anys historiador del poble. “Jo vivia al Guixaró, el que més sé, és sobre l'escola franquista. Als anys cinquanta, seixanta a la Colònia teníem un sol mestre, ens explicava en català, però tots els llibres de text i d'exercicis eren en castellà. Als anys quaranta, durant la postguerra tot era més rigorós. Per exemple la meva tia explicava que quan anava a l'escola, cada dia, abans d'entrar a classe els feien cantar l'himne espanyol al pati, i tot ho feien en castellà.”. Aquí ens corrobora la repressió que el català patia per part de les autoritats, on els primers anys aquesta era molt més forta i tot era en castellà, però ja al franquisme més avançat, i sent de colònia, el tracte del professor-alumne ja podia haver canviat, depenent del lloc, com era el cas del Guixaró.

Nueva Enciclopedia Escolar, Hijos de Santiago Rodríguez - Burgos.

Quan pregunto per l'adoctrinament Josep Artero no dubta en afirmar-ho, i afegeix: "Tinc un llibre de text amb el qual vaig aprendre a llegir (anys 1957-1958). És una espècie d'enciclopèdia que hi havia de tot, però hi havia un apartat molt important on ja es parlava de la figura de Franco, de la Falange, l'himne espanyol... imaginat tot això només per aprendre a llegir."

Portada i contingut final del llibre Nuevo Catón

"Aquí a l'Alfred mata em feien cridar ¡Viva España! Cada dia, i hi havia una amiga que quan cantàvem ella hi deia *"Viva Espanya, la mare amb una canya i el pare amb un bastó, i encara no em fan por"*. Ho cantava cada dia al nostre costat, però. Per sort no se sentia, ja que tots els altres la tapàvem, i encara que li diguessin que no ho cantés, ella ho seguia fent cada dia."

Ens ho explica la Mª Gràcia Dolla, veïna de Puig-reig on la seva educació es va veure interrompuda per la guerra. "anàvem tots barrejats al principi tant nois com noies, però més endavant ens van separar, els nens a dalt i les nenes a baix. Les nenes amb mestres senyoretes i els nois amb mestres homes, igual que l'hora del pati, els nois jugaven al darrere i nosaltres al davant."

Nens i nenes de les Nationals

Segons la Rosa Serra, el fet de ser noia no la polititzaven tant com els nens, "Jo no vaig fer mai cap assignatura de política en estudis bàsics, perquè era una nena en una escola religiosa, però els nens sí que feien 'formación del espíritu nacional' i tenien llibres." Però això ja va canviar a l'institut, en aquest cas a Manresa, on aquesta assignatura ja la va realitzar "era un rotllo, t'ensenyava que era el règim, l'Estat, el sistema electoral... tot vist des de la seva perspectiva, i evidentment el professor que feia aquesta assignatura era una persona amb carnet de la Falange i no el professor d'història."

Totes les aules seguien unes pautes d'exaltació patriòtica religiosa, havia d'haver penjat el crucifix a la paret, el quadre de la Immaculada i el quadre del *Caudillo*.

"Nosaltres hi tenim un quadre del Sant Crist, un del Franco i un del José Antonio de Rivera." Recorda el Bernardí.

3.2.3. RELIGIÓ A L'ESCOLA

"El record que tinc joc de l'escola d'aquí era una escola que donava molta importància a la religió, i els valors de l'època feien una diferència molt gran entre l'educació dels nens i la de les nenes. Jo anava a l'escola de les nenes, a l'edifici de la dreta, i els nens de la Salle a l'altre edifici, també religiosa. [...] Recordo cada tarda fer rosari, oracions i labors, aprenent a llegir, escriure castellà, saber fer el més bàsic de matemàtiques... però, en canvi, els nens o jugaven a bàsquet o feien més classes teòriques de formació. Nosaltres per exemple al maig netejàvem l'església, posàvem flors, per Nadal fèiem pastorets..." Expressa la Rosa Serra, que tot i ser la historiadora del poble, també va viure part de l'última etapa de la dictadura.

Diploma d'Honor, 1949-1950

La religió tenia tant pes, que era la principal diferència entre les escoles del poble. "Per exemple, a la meua escola, els principals valors que es comunicaven eren els cristians i catòlics, en canvi, a Manresa, ja es cantaven cançons en català, s'utilitzaven instruments com guitarres, s'anava al teatre, al cine... en canvi aquí a Puig-reig no, clar també s'ha de dir que a qui era més petita." Compara la Rosa que va tenir l'oportunitat d'anar a fora a estudiar.

"El que si puc dir, sense haver anat a l'escola Alfred Mata, però per companys i amics, és que els valors no eren tant els religiosos sinó els polítics. Allà sempre cantaven el 'Cara al Sol' abans d'entrar, jo no, a les dominiques no l'havia cantat mai, nosaltres cantàvem la mare de Déu... igual que a la Salle, perquè pels ordes religiosos, no prioritzaven la política com a l'escola pública". Explica la Rosa, que ho compara amb l'experiència del seu home.

El Bernardí recorda que per no ser d'una classe social suficientment elevada tenia diferències "Nosaltres havíem d'ajudar amb coses, però els fills dels amos de les cases pairals no ho havien de fer, només els fills dels masovers ... A buscar l'aigua amb el càntir a la font ..." La Rosita també recorda com les monges, els feien patir de ben petites, "Les monges, molt resar, però poca cosa més. No tenien pas compassió per nosaltres. Pensa que arribàvem de l'estació a peu fins a Cal Pons, a l'hivern arribàvem congelades, i mai trobàvem l'estufa oberta, encara ens l'havíem d'engegar nosaltres. Quan venia el camió del carbó érem nosaltres qui l'havíem d'entrar."

3.2.4. MESTRES

Depenent de la zona on et trobessis del poble, el jovent podia ser ensenyat amb uns valors o uns altres, sempre dins del marc del règim. "Depenent de la ideologia de cada amo podien ser monges o professors laics." Explica la Rosa. A Cal Pons hi havia monges per les nenes i capellans per nens, a Cal Marçal hi havia mestres laics tant per nens com per nenes, a Cal Vidal, eren molt religiosos i tenien monges per les nenes i un mestre pels nens amb conviccions religioses.

Monjes de Cal Pons

La formació de les monges que ensenyaven era molt bàsica, ja que no havien estudiat per ser mestres. "N'hi podia haver alguna amb formació, però dintre les comunitats religioses de monges, hi havia molt poques dones formades" La Rosa també afirma que té lògica que no fossin llicenciades, perquè si haguessin tingut formació. No haurien posat a monges, o si més no, no hagués sigut mestra a un poble com Puig-reig. "Eren dones que sabien cosir, llegir, brodar, cuinar... feines atribuïdes a les dones i algunes més formades, que no vol dir més espavilades eren les que ens feien classes."

En canvi, a l'escola pública tenien la formació bàsica on per poder ensenyar havien d'haver jurat els principis del 'Movimiento Nacional', tot i que també parlaven en català, menys aquells que vinguessin de fora i no el sabessin.

Primer edifici Escola Alfred Mata

Aquí a Puig-reig eren mestres aquells que entraven en noves formacions o gent que aprovava les oposicions aquí.

Era preferible treballar en un poble com Puig-reig, ja que tenia més vida que no pas un poble molt més petit al mig de la muntanya, on a l'hivern fa molt més fred. Per això, a molts llocs els mestres anaven voltant, i aquí a Puig-reig no va passar. “Com més rural era l'escola més mestres hi voltaven, aquí a Puig-reig no era el cas. Això tampoc passava amb les monges.” Explica la Rosa, ja que amb elles, omplien la plaça que els hi havien manat sense haver d'anar canviant d'escola. Al mateix temps, tots ells estaven obligats a assistir a processons del poble i a misses dominicals.

3.2.5. EL CATALÀ A L'AULA

Ella mateixa també recorda: “Llegíem en castellà, però el diàleg era en català, ja que aquestes monges, només xampurrejaven el castellà, elles s'havien format en català o eren catalanes. Sí que el parlàvem quan venia l'inspector. Llegíem moltes vides de sants, i mai literatura catalana.”

El català era una llengua prohibida, tot i això, aquells que el sabien l'utilitzaven, encara que fos a les aules, tot i que els llibres eren en castellà i la majoria de classes també. Això canvia en estudis postobligatoris on els professors ja no eren els rurals, tenien una altra manera de funcionar, i el català tenia més presència.

3.2.6. FORMACIÓN Y LABORES

“A part les dominiques també hi havia el Manager o Escola de la Llar a Cal Pons. Era una educació postobligatòria, pagant, per a les noies que les educaven per ser unes bones mares, excel·lents esposes i reines de la llar, un màster en economia domèstica.” Apunta la historiadora. També hi havia internat per aquelles que no fossin veïnes de Puig-reig, segons elles més de 1.250 noies van arribar a passar a l'escola.

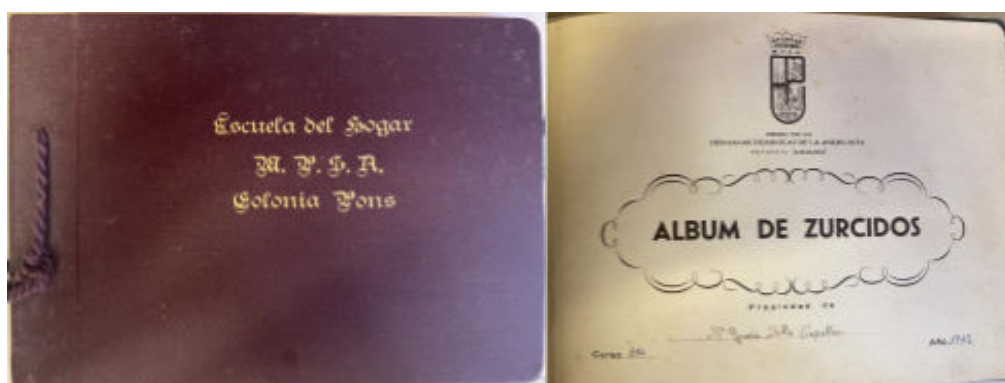

Noies del manager a les escales de Cal Pons

La Mª Gràcia Dolla hi va anar durant tres anys, dels quinze als divuit. “En deien ‘escuela del hogar’, on apreníem a cuinar, a donar injeccions, d’educació... Érem moltes noies de totes les edats, però n’hi havia que hi anaven perquè ja anaven a l’escola allà també, però jo hi vaig anar quan vaig acabar de les Nacionals, m’hi vaig apuntar per fer això i pagant, i diria que les que treballaven a la fàbrica ho tenien més barat.” [...] no tinc la bata perquè t’ho deixaven, però en tinc fotografies que ara t’ensenyaré igual que el Diploma de com vaig fer tot el curs ‘de corte’. Aquí hi anava dones de tots els pobles del voltant, fins i tot de Vallcebre, però aquestes ja s’hi quedaven a dormir.”

Noies a l'escola del Manager

‘Escuela del Hogar’, llibret de ‘zurcidos’, Mª Gràcia Dolla

3.3. LA CULTURA

“Durant molts anys, el dret a reunió va estar prohibit, i totes aquestes organitzacions promovien la cultura catalana a través de les sardanes.”

Mª Rosa Riera

Catalunya va ser territori vençut, pintat de blau falangista amb prohibicions, multes, censura, presó, exili, persecució i el més important, silenci i obediència. Tant la cultura com la llengua espanyola van ser imposades per part de l'Estat al territori català fent-les així úniques i oficials, amb unes institucions d'autogovern anul·lades i amb

Si eres español, habla español

una repressió de qualsevol manifestació d'identitat catalana. Catalunya va arribar a ser un dels entrebancs pel franquisme més grans, qüestionant-se el sentit de la unitat de l'Estat Espanyol.

3.3.1. EL CATALÀ A PUIG-REIG

Aquí a Puig-reig, el català es va mantenir entre famílies i amics "En general tot era en castellà, però dataris, registres de la botiga, i aquestes coses que eren només per casa tot era en català." Però a l'escola el castellà era la principal font de comunicació "Nosaltres sempre escrivíem en castellà, fèiem l'escola en castellà i parlàvem en castellà, ara entre nosaltres sí que ho fèiem en català, o sigui el dia a dia era en Català." comenta la M. Engràcia, que va viure tot el franquisme des d'una perspectiva tímida i la Rosa hi afegeix: "Llegíem moltes vides de sants, i mai literatura catalana." Referint-se que l'església estava molt per sobre del que pogués significar el català.

En canvi, hi havia gent que no ho veia de la mateixa manera, per ells no hi havia tanta repressió. "Ens van ensenyar quatre coses en castellà, però tampoc vam tenir una repressió feroç com per dir que aquella agent no ens deixava ni parlar el català. Quan jugàvem, parlàvem en català, a no sé què hi hagués nens com nosaltres que havien acabat d'arribar i no el sabessin." Ho comenta el Manel, que sent família de carters de l'Estat, la visió podia canviar a la de la majoria.

Com a anècdota, la M. Engràcia ens explica una de les seves vivències: “Quan era més petita, un dia vaig sortir a fora el balcó i em vaig posar a cantar una cançó en català, i la meva mare em va treure d'una esgarrapada, perquè clar, estava prohibit.”

3.3.2. LES SARDANES

Les sardanes van ser la porta a fomentar el catalanisme al poble, igual que moltes altres pobles i ciutats de Catalunya. Per això, he cregut convenient deixar una part important del treball a explicar com van influir a la cultura del poble. S'ha explicat a través de la veu de la M. Rosa que és una de les protagonistes d'aquest capítol.

3.3.2.1. INICIS

Tot va començar a través dels esmorzars de germanor que els exalumnes de la Salle feien per mantenir el contacte. Un director els va proposar de crear una colla sardanista per mantenir el caliu i fer país.

“Llavors, deu nois van buscar a noies i van crear dues colles diferents, i quan les van tenir es van dedicar a buscar suport, buscant homes del poble, que haguessin vist que en ballaven en alguna ocasió i en sabessin una mica...”
D'aquí és on en va sortir l'associació 'Amics de la Sardana'.

Presentació de les dues colles sardanistes, 1956

El dia de Corpus del cinquanta-sis, es va fer la presentació amb el suport de dos empresaris del poble els quals sempre donaven suport als actes del municipi i van apadrinar-se de les colles, pagant els vestits dels nois i les noies i els banderins.

Aquella colla van aprofitar un concurs que feien a Berga a cap d'uns mesos, i només el van anar a veure, allà van ser conscients que no tenien la formació suficient per a poder competir contra altra gent, comprovant una altra elegància. A partir d'aquí i veient tots els diferents aires que hi havia, van crear un estil nou perquè tots anessin iguals. "D'ençà que van presentar-se, fins que no es van atrevir a anar a concurs va passar més d'un any, ja que es van dedicar a crear l'estil i a formar-se com a colla." D'aquelles dues colles, només una va prosperar, i la més jova va continuar organitzant un concurs aquí a Puig-reig als anys seixanta.

3.3.2.2. CONCURSOS PER CATALUNYA I LA RANXERA

"Jo vaig entrar a la colla l'any seixanta-cinc, una època que la colla ja estava consolidada, ja feia nou anys que s'havia presentat, i un dia parlant amb la colla de Manresa, sobre poder fer alguna cosa que pogués participar tota la comarca, van proposar organitzar uns concursos intercomarcals de colles sardanistes, així hi hauria al·licient a les colles per sortir sense haver de fer desplaçaments llargs, que clar, abans no hi havia cotxes a les famílies." Ens diu la M. Rosa, que el transport era car i quan es volia fer una sortida s'ampliava de forma turística a la resta del poble i així el bus sortia més barat.

"La millor iniciativa que van tenir, va ser l'any seixanta-tres, que van comprar un cotxe de tercera mà, que era una ranxera, un Ford americà amb tres regles de seients, nou places, però clar en ser joves i prims, ens posàvem quatre a cada renglera i així vam poder anar els dotze a reu de Catalunya." "A part, el cotxe aquest també va ser molt bo per una altra cosa, perquè

Ranxera de la colla sardanista

anant tots allà, es va crear un ambient molt bo, el que deia un, ho sentia l'altre, i cantant i compartint hores es va crear una relació molt bona. Gràcies a aquest cotxe, ens va permetre viatjar a molts llocs que de per si no hi haguessin anat, ja que abans no es viatjava tant com ara, tot i que anàvem els nois amb els nois, i les noies amb les noies i en van acabar sortint moltes parelles."

3.3.2.3. SORGIMENT DE LA CORAL

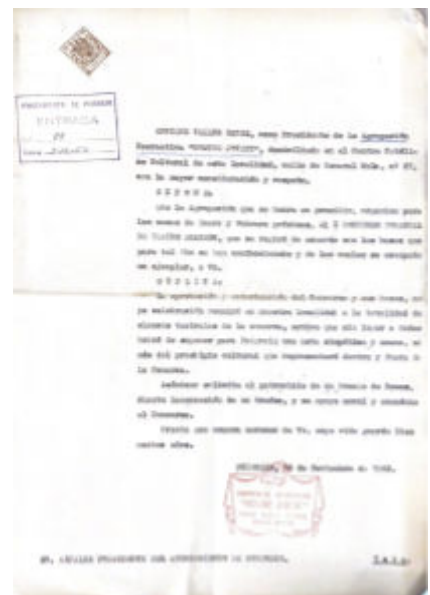
“Cantant dintre el cotxe, és l'origen de la coral, que va començar l'any 1968. Aquella època vam coincidir unes noies de Cal Pons, Cal Prat i mínim tres nois que cantaven al Cor de Clavé o al cor de l'església, i tots junts, vam organitzar una campanya de Nadal, que si volien col·laborar podien posar coses, i el dia de Nadal a la tarda ho portàvem a la residència amb els avis.

Un any els hi vam cantar unes cançons, i ens va venir a veure un capellà molt revolucionari, el Josep Maria Besora, que només s'hi va estar un any aquí, que ens va fer cantar a l'hospital. En cantar una estona allà ens va informar que, al gener, es feia una trobada de corals del Baix Berguedà de cançons de Nadal a la colònia Sol de Vila i que en ser l'únic grup mixt del poble, hi haviem d'anar, que ell ja ens ensenyaria quatre cançons. Ens vam engrescar i hi vam anar.”

D'aquesta manera va ser com la coral, sense saber-ho, començava a donar els seus fruits, però com tot, també hi havia dificultats, hem de recordar que estem a l'època franquista, on la cultura catalana estava reprimida per l'Estat.

3.3.2.4. DIFICULTATS I PERMISOS

Per poder-les ballar era necessari demanar permís, no només a l'ajuntament sinó a la guàrdia civil també. “Quan es feien coses multitudinàries, s'havia de demanar permís, i la guàrdia civil de Balsareny, no el va donar, que era el lloc on se celebrava el concert. Perquè clar, en aquestes trobades es fomentava més el catalanisme, i s'havia de fer al teatre de la colònia Sol de Vila i no va es va poder fer, en haver-hi al mossèn Bajona a l'església, que era el capellà de la colònia i més tard rector de Balsareny, mort aquest any per la Covid, va proposar fer la cantada a l'església de Balsareny, i cap problema, allà ho vam fer, vam cantar les nadesles.”

Permís ball de sardanes, 1962

Per ballar-les al poble també se n'havia de demanar, i el Rafael Balmes ho pot explicar: "Van haver de demanar permís, per això van venir a buscar-me, perquè segons qui d'aquella colla l'hagués demanat, no els hi haguessin donat, ja que no eren del règim, en canvi sabien que la Guàrdia Civil venien molt a la barberia i que hi havia una relació professional amb ells, i me'n vaig anar a demanar el permís jo, hi vaig arribar anar tres vegades a demanar permís."

3.3.2.5. EN CREIXEMENT

"Aquell va ser el primer dia que vam cantar amb públic, però no a Puig-reig, això era el gener del 1968. A Puig-reig hi vam cantar al juny, perquè l'hivern no hi havia quasi concursos, però a la primavera n'anava ple, a més era una època on la colla anava forta i guanyava molts concursos."

"De tant en tant quedàvem per assajar alguna cançó, però, òbviament, la nostra prioritat era ballar sardanes."

Una referent a seguir per ells era la Principal de la Bisbal, orquestra que no havia vingut mai a actuar aquí a Puig-reig. Amb aquest objectiu en ment, van començar a recaptar els diners necessaris, a base de premis dels concursos per pagar el gran acte, ja que l'ajuntament no pagava res de tot això.

Primer concurs regional organitzat per la colla, 1960

"A l'octubre del seixanta-vuit va venir i vam fer un concert, el que vam aprofitar per cantar cinc cançons per donar-nos a conèixer al poble. El mossèn que ens havia ajudat en això, havia marxat de missions a l'Uruguai, i al seu lloc en van venir dos més, un d'ells el mossèn Solà. Amb ells els hi vam explicar, i demanar ajuda, amb el tema. El mossèn Llorenç ens va dirigir."

L'Àngel encara recorda quant costava actuar "De sardanes en fèiem bastantes. Vaig ser el tresorer; teníem socis i fèiem els diners justos per fer una audició de sardanes cada mes, una cobla ens costava 750 pessetes i els drets d'autor cinquanta - seixanta pessetes, algun autor es queixava que era molt poc, però no en teníem més i s'havien de conformar."

3.3.2.6. UN FUTUR, DUES VIES PER SEGUIR

A través d'aquests petits concerts la gent del poble es va interessar a entrar dintre la cora, tot i que la majoria d'ells no estaven d'acord, perquè pensaven que perdrien el caliu que ja havien creat van decidir

Cantada Caramelles, 1958

obrir-ho a més gent, això sí, sempre adaptant-se a les condicions de la colla.

"Quan la coral va tenir més nom, ens vam trobar que concursos de sardanes i concerts coincidien. La solució va ser dividir-nos, la gent que fos a la colla, decidís que preferiria en aquests casos, per poder fer les dues coses. I els 12 de la colla es van quedar a la colla, i els altres van seguir a cantar, menys jo, que vaig ser l'única que vaig seguir les dues coses, perquè jo sempre anava tots els assajos, amb la condició que sempre que hi hagués sis noies a la colla, jo aniria a cantar, però si en faltava jo aniria a ballar. En tota la història jo només ho vaig haver de fer una vegada."

3.3.2.7. APARICIÓ DE LA POLIFÒNICA

"Nosaltres anàvem amb el nom de joventut sardanista, i clar portava a la confusió sent només els que cantaven, però ens sabia greu també canviar el nom."

Per això van decidir fer uns nous estatuts, fent més fàcil també la demanda de permisos, ja que tot això era cultiu del catalanisme, juntament amb la Nova Cançó.

"Quan aquesta va sorgir, nosaltres també en fèiem cançons, tot i que havíem de portar les lletres de les escrites perquè si no no ens donaven permís."

Coral el gener de 1970

"Amb aquests nous estatuts, presentats l'any setanta-dos, van portar a lloc un nom que inclogués tot el que volguéssim fer i sorgís, per això es va anomenar: Agrupació Sardanista, Polifònica i Cultural. La coral, però, encara no tenia nom i amb ajuda del Hendaí, que ens va dirigir una de les obres la qual vam aprendre molt i avançar molt. Doncs ens va proposar que utilitzéssim el nom de l'agrupació, i d'aquí va sortir polifònica."

3.3.3. FESTA MAJOR

“La Festa Major, té molta importància. Puig-reig, va créixer molt ràpidament, era molt modern, i va ser el primer a celebrar envelats i balls.” Coincideixen tots els entrevistats.

La de Puig-reig, és la primera del calendari d'estiu, dura tres dies, per Pasqua Granada, amb dilluns festa a

tot arreu, i tenia mot nom perquè els de Puig-reig, n'estaven molt orgullosos, la qual cosa provocava que molta gent de fora, sobretot arribaven en tren, assistís en aquests actes.

“Quan la guerra s'acaba es torna a fer Festa Major, i és el moment de l'esbarjo i torna a ser una festa molt important, amb orquestres, circ... és la més gran que existeix de la Catalunya central amb diferència.” Recalca la Rosa.

Ella mateixa explica: “Per festa major, ningú fa política, i es toleren aquestes coses, però la gent segueix anant a missa. Hi ha balls, sardanes, partits de futbol... els primers 'striptease' i els primers espectacles picants tenen lloc a la Festa Major de Puig-reig, que és on també s'estrenen les primeres pel·lícules americanes que arriben amb petons...” Tot això es fa amb tres dies, que són els que marquen l'inici del canvi d'obertura i una nova era de Puig-reig dins el franquisme.

Teòricament queda molt ben explicat sobretot cap a la segona etapa del franquisme, però a la pràctica, la M. Gràcia en té un record diferent dels primers anys.

“Només hi havia una amiga meva que la seva mare l'acompanyava per

Programa Festa Major, 1950

'Gran Baile' Festa Major, 1950

festa major a ballar, i ja està, i ja els hi deien de 'màniga ampla', 'una mica fresques'... Tot era molt diferent, hi havia molta repressió. [...] Només un any el vaig acabar el ball de festa major, a mi em deien, l'any que ve en tornen a fer, i a tal hora cap a casa.”

Els dies de festa major d'una manera o altra eren importants per tothom, per la família de la M. Gràcia també, ja que aprofitaven per poder anar a fer el vermut al bar del poble “Per exemple, per festa major, anàvem amb el meu pare i tiet a fer el vermut aquí a la bodega, però la meva mare no venia pas”. Tot i l'estructura de vida que hi havia no donava lloc a les dones entrar als bars com reflecteix el que comenta ella. “Abans s'apreciava tot, l'últim dia de festa ja valia per tot l'any, perquè tot era molt diferent, hi havia altres valors, es valorava tot molt més que ara. En tinc records molt bons, tot i que hi ha coses que fa pena recordar-les.”

El Rafael Balmes, en canvi, vivia la Festa major amb moltes ganes; “Tres dies seguits de festa, era una festassa. A més a la barberia hi havia molta feina, es treballava fins i tot el diumenge a la tarda. A mi m'havia agradat molt el ball, i hi havia anat quasi no aguantant-me dret, de tan cansat que estava d'haver anat donant voltes en aquella butaca a la barberia.”

Per altra banda, el Manel Iglesias, fotògraf de professió, no ens parla de la festa major ni de l'afecte que hi tenia. “L'envelat va estar durant molts anys davant l'ajuntament de l'època, a la plaça mestre Badia actual, i no vaig tirar-hi ni un retrat. Ho podia haver fet, però no.”

Festa Major de Puig-reig, 1957

Els actes de la festa major eren per tothom, però n'hi havien que s'havien de pagar, per això el gran concert es podia sentir a través de la ràdio; “També havíem retransmès en directe el concert de la Festa Major.” I ho feien a través de diverses emissores que amb la necessitat de varies persones com el Manel Iglesias o l'Àngel Serra, feien possible aquesta retransmissió.

La majoria dels entrevistats del poble em destaquen tres coses de la Festa Major de Puig-reig: Era la més important del territori, ja que era la primera a celebrar-se; també en destaquen la gran afluència de persones que comportava i el seu gran envelat juntament amb els grans actes que es realitzaven.

La Corrida, 1945

L'Àngel expressa: "Les festes se celebraven de manera diferent que ara, per exemple la Festa Major, cada any es muntava un gran envelat, es feia el gran espectacle el dissabte, el concert i ball de diumenge... Cada any venia gent molt coneguda a fer l'espectacle com el cantant Manolo Escobar, l'humorista Marí Sant Pere, La trinka [...] Vaig ser de la comissió de festes diversos anys i quan venia l'empresa que muntava l'envelat sempre em deien que no es podien creure que un poble tan petit necessites un envelat tan gran, algun any hi havia hagut dins el recinte més de 1200 persones."

Els principals motius de la gran afluència era perquè tots els actes eren pensats per totes les edats, no hi havia cap acte dirigit a una franja d'edat concret i es realitzaven espectacles mai vistos i innovadors. El que ajudava també és que el dilluns fos festa a tot el territori i s'ajuntava amb el diumenge que ningú treballava, o sigui dos dies plens de disbauxa.

Però com tot, l'Església també havia de tenir el seu paper rellevant "també controlava les festes, per això hi havia dos programes de mà: L'oficial, controlat per l'Església i l'Ajuntament, amb informació i horaris de les misses, de la serenata i de les sardanes, l'altre programa informava del que es feia a

Acte eclesiàstic, Cal Pons

l'envelat: concert i ball. Cada dia hi havia missa d'ofici". Comenta l'Àngel.

A Puig-reig també se seguia la tradició d'elegir les representants del poble més guapes. "Cada any també se celebrava l'elecció de Miss Puig-reig, Miss forastera i la més guapa del poble, les eleccions no és que fossin molt netes, ho decidíem els de la comissió, això si la Miss forestera sempre se'n cuidava el Pere Riera, que era pintor i solter. L'últim dia es feia la Tornaboda, que actualment també ha desaparegut." Aquests fets són explicats per l'Àngel, ja que durant molts anys va formar part de la comissió la qual preparava els esdeveniments.

3.3.4. TEATRE

El teatre a Puig-reig durant molts anys es va realitzar al centre Catòlic, centre que pertanyia a l'església, però que s'hi era permès fer tant teatre, com cine, i més endavant ball també. El teatre, igual que les sardanes, era una altra manera de distracció pels veïns del poble, tant per aquells que el realitzaven com per aquells que l'anaven a veure. L'Àngel ens ho explica: "El teatre ja és més curiós. Fèiem teatre al centre catòlic, ens controlaven molt, al principi només ho fèiem homes, no hi havia papers per dones, les obres estaven ja escrites per ser representades per personatges masculins. Vam fer obres com: Efraïm i de més gran vaig interpretar

Programa teatre, 1959

La llegenda de Font Romeu. També fèiem pastorets, aquí ja hi havia alguna dona, per fer el paper de la mare de Déu i a vegades de l'Arcàngel Sant Miquel. Més endavant, va anar caient pel seu propi pes i vam poder fer teatre mixt."

3.3.5. CINE

Per curios també les situacions que s'havien arribat a viure dintre el mateix cinema, situat al carrer Pau Casals, "Anaves el cine, a mitja part o a vegades a mitja pel·lícula, la paraven, entraven els guàrdies civils i havies de cantar el Cara al Sol. Nosaltres ja no ho vam haver de fer però just acabar la guerra sí. Pensa que s'havien de posar drets i cantar, si algú no ho feia, l'agafaven, garrotades i al carrer." Explica la Rosita.

En el mateix centre catòlic també hi feien cinema "Eren pel·lícules amb arguments molt simples, i sempre 'apta para menores'. Com a curiositat dir-te que quan una parella d'actors es feia un petó, no el podíem veure, posaven un cartó a davant la càmera i així ja no veiem res, ara si la parella que interpretaven representava que eren un matrimoni si ens ho deixaven veure." Com a distracció l'Àngel comenta que amb els seus amics contaven vejant quants petons se'ls hi escapaven i sí que poden veure sense tapar.

El franquisme havia instaurat una censura molt rígida sobre totes les activitats socials, culturals i lúdiques dels espanyols. La majoria de publicacions fossin premsa, llibres o guions de pel·lícules... havien de passar primer per una comissió deensors que vigilava que el contingut no fos contrari als principis del Movimiento o a la moral cristiana. Un exemple el veiem en la classificació de les pel·lícules. "No totes les pel·lícules eren aptes, depenia de les R que hi hagués." Diu l'Àngel. 1. Eren autoritzades per a totes les edats, 2. Eren

Programa Cine Imperial, Puig-reig

Canvis duts a terme per la censura

autoritzades pel jovent, 3. Autoritzades per majors d'edat, 3-R. eren amb reserves per a majors d'edat i 4. Greument perilloses.

Anar el cine era pecat "Ens castigaven per tot, no podíem anar sense mànigues, sense mitjons, el dilluns ens posaven totes al costat de la tarima i ens demanàvem a veure on havien anat el diumenge, si deis a Rosari perfecte, a vegades deies a passejar, i t'insistien fins que confessaves que havies anat al cine, et tenien ben acollonit, recordo que a casa m'avisaven que no ho digués, però et tenien tan acollonit que acabaves dient sempre la veritat." Ho explica la Rosita, veïna de Puig-reig que de petita anava al cine amb els seus pares.

El Josep Artero comenta diversos trets distintius "Aquí el poble el diumenge els homes anaven a futbol, les dones i la canalla al cine. Feien dues pel·lícules i 'el Nodo', una espècie de noticiari on només es parlava de Franco, es veia ell visitant catedrals, inaugurant pantans [...] Abans de començar el cine, posaven l'himne nacional abans de començar, la gent s'havia de posar dret, aixecar el braç."

3.3.6. RÀDIO

La ràdio va ser l'eina fonamental de la comunicació entre els veïns de Puig-reig, va ser la clau per dur molts moments importants del poble a les orelles de la població.

Nois de Ràdio Puig-reig

La ràdio va oferir molts programes diversos pels socis, van arribar a fer concursos amb premis com entrades pel cinema o vals per un dinar, etc. La logística ja era més complicada, perquè la ràdio local no disposava de tots els elements d'última generació. Per poder contactar amb els oients es feia a través de tres telèfons, un els del col·legi dels hermanos, on es realitzava el programa, l'altre al mig de l'escala i el tercer al locutori, cridant entre ells el que deien, ja que no es podia entrar en directe.

Àngel Serra a la Ràdio

La primera ràdio la va crear l'Hermano Sánchez l'any 1955; i era el canal oficial de l'església. "Jo vaig entrar-hi cap als anys seixanta, però va durar poc, ja que l'any 1965 les van tancar totes, inclús les del Movimiento." La d'aquí a Puig-reig, va ser de les últimes de tancar. "L'hermano ens va avisar que aquella setmana vindrien a tancar-nos l'emissora i el que vam fer és agafar l'emissora bona que teníem, la vam amagar i vam posar-n'hi una de molt vella, que és la que van precintar." La ràdio de Puig-reig pertanyia al grup de la COPE, i era el número 64. "La ràdio en aquella època tenia molt valor, ja que no hi havia TV i l'escoltava molta gent." Declara l'Àngel.

Àngel Serra, COPE 64

A la colònia es vivia diferent, i el Josep Artero ens comenta com s'assabentava de les notícies: " Hi havia una ràdio independent que es deia la Pirenaica, que emetia des de Romania, de tendència d'esquerra, comunista, el meu pare l'escoltava sense problemes a la colònia, però per exemple al poble ja s'havia d'anar més amb compte, perquè passava la Guàrdia Civil per les cases a veure qui ho escoltava. [...] El govern franquista la boicotejava, s'anava sentint una espècie de 'xiulet' que feia interferències perquè no es pogués sentir bé."

El Manel Iglesias des de ben jove que té afició per la ràdio, fins i to la va estudiar.

"Vaig estudiar ràdio, i reparar màquines de ràdio, ja que abans no hi havia operaris.[...] En vaig aprendre en una acadèmia que feia per correspondència. Cada mes t'enviaven un fascicle i et deien el que havies d'estudiar i les pràctiques que havies de fer. Vaig començar amb la ràdio de galena. Hi haurà molta gent que no sabrà què és."

Manel Iglesias arreglant una ràdio

La Rosita recorda: "Hi havia una emissora que deia les notícies d'aquí Espanya, crec que era a Andorra, la Pirenaica, la gent que volia estar informada l'escoltava a les nits a casa, però s'havia de fer amb volum molt baix per què passava la Guàrdia Civil que estaven en contra que s'escoltés, perquè no deixaven bé al règim de Franco, i si descobrien que estaven escoltant aquesta emissora te la carregaves."

3.3.7. FUTBOL

"El futbol va tenir molta importància, ja que va arribar a tenir un equip molt potent, arribant a tercera divisió. Aquí a Puig-reig van venir a jugar equips importants com el Sabadell, el Terrassa... els empresaris del poble, sobretot l'Obradors, si van implicar molt i van promocionar molt aquest esport, estant el futbol durant deu anys a l'època franquista a tercera divisió." Com a anècdota el Josep Artero també ens explica que el president de l'associació i l'alcalde, en aquells anys (1955) l'Honorato Guitard van anar a Madrid a parlar amb el Ministeri d'esports perquè el Puig-reig, pogués entrar a tercera divisió, ja que amb anterioritat, havien considerat que no podia jugar-hi, ja que era un poble de masses pocs habitants, tot i que per mèrits sí que li tocava.

El bàsquet, en canvi, no va tenir tant d'èxit, tot i que a les colònies s'hi jugava més com era el cas de Cal Pons, la qual tenia equip propi.

Diari futbol, Puig-reig vs. Granollers

3.4. LA VIDA QUOTIDIANA

"A Franco no li interessava que aprenguessin res, als amos de les colònies tampoc i al clergat encara menys. Volien ser quatre burgesos i prou, la resta a treballar."

Rosita Roset

3.4.1. TREBALL

Treballar va ser la via de molts per escapar de la vida que s'havia portat fins llavors, treballar era sinònim d'estabilitat i de tenir un plat a taula. Puig-reig aquells anys era ric en tèxtil com moltes altres zones de Catalunya. La seva poca distància amb el riu feia que les fàbriques fossin el centre de la zona; i Puig-reig amb set colònies, tenia fàbriques de dimensions considerades al llarg del recorregut del riu.

Els primers anys de la dictadura van ser difícils per les fàbriques també, hi havia restriccions elèctriques, ja que no hi havia importació de petroli ni de carbó, cosa que feia que estigués molt controlat el seu subministrament i que afectes de ple a les famílies, patint penúria i fam. A més també hi havia racionament de l'electricitat, i les fàbriques no podien treballar, ja que la llum que feien amb les turbines s'havia de cedir al govern.

Encara que m'hagués sigut més fàcil trobar veïns de fàbrica, vaig preferir elegir personalitats diferents en l'àmbit del treball, com podeu veure reflectit a continuació.

La majoria de la població, tant del poble com de les colònies, treballaven a les fàbriques, això potenciava un moviment obrer molt rellevant, tot i que no hi va tenir tanta força com a altres municipis del voltant. "aquella època, les diferències socials entre un obrer i un botiguer eren enormes, les oportunitats de prosperar de la classe obrera eren molt poques, s'ha d'interpretar aquesta radicalització dels miners, obrers..., Que si mires els seus itineraris vitals, veuràs que són gent que feia poc que havien arribat, no havien tingut temps d'asseure's econòmicament, ja que tenien sous molt migrats. Explica la Rosa Serra. Ella mateixa comenta que gràcies als immigrants, Puig-reig, i la resta del territori s'ha pogut mantenir dempeus "aquest poble, aquest país, s'ha fet gràcies a les migracions. Som com som gràcies a això si no ja haurien desaparegut com a poble i com a nació, perquè de normal eren quatre gats".

"A la fàbrica de gases treballàvem de vuit a sis i al vespre anava aprendre de cosir. Llavors quan em vaig casar, vaig donar classes, fins i tot un any que aquí amb els

germans no tenien ningú, vaig anar-hi." Explica la Roser Pous, que quan va tornar del seu exili va poder treballar a la fàbrica. Més endavant, on es va jubilar, va ser fent de bibliotecària a la del poble.

La Maria recorda que va començar a treballar de ben jove "l'any 1944 vaig néixer i el 1959 començava a treballar a la fàbrica directament, tèxtil. [...] Feia torn de matí, i llavors durant un any vaig fer el de vuit a sis. El primer any vaig anar a dalt a filatura, i més endavant vaig anar a ja a oficines."

Aquella època aquí a Puig-reig la reivindicació dels treballadors era quasi invisible "Que va!, estava tot prohibit, fins i tot el carnestoltes van arribar a treure a l'època de Franco, això que allà a la fàbrica abans es disfressaven i tal... però ho van treure i pobre que es fes, perquè hi podien haver problemes." Tot i això, la Maria aquella època va ser molt feliç i en recorda alguns avantatges "teníem un pis pagat per l'amo, mentre n'hi treballés un ja n'hi havia prou, ara a casa meva hi treballaven tots. Al meu pare feia de contramestre, la meva mare era teixidora, i el meu germà feia de manyà. [...] A l'època de Franco, no faltava de res, ho tenies tot, i sense quasi haver de pagar. A més, "l'amo ens pagava tres setmanes de vacances a Sant Llorenç a passar-hi l'estiu a tots els fills dels treballadors, tant a Viladomiu com a Cal Marçal."

El Manel Iglesias té una vida més moguda, ja que va haver de canviar diversos cops de localitat, el seu pare era carter i ell l'ajudava. "Jo ajudava a passar les cartes, a més a més, llavors vaig començar a fer de fotògraf i tota la vida he fet de retratista. A més vaig estudiar ràdio, i reparar màquines de ràdio, ja que abans no hi havia operaris." Com la majoria ell també va treballar a la fàbrica "Vaig entrar a la fàbrica de Viladomiu Vell, fent d'electricista durant trenta anys entrant a les cinc i quart del matí i fins a les dues del migdia, cada dia fins que ens van fer fora, a l'edat de jubilar-me." Segons ell va treballar molt durant molt de temps, "compaginava la botiga i la fàbrica. Feia fotos i anava a reparar televisors, perquè durant uns anys, els televisors d'aquells blancs i negres, s'espatllaven molt sovint, amb una casa hi havies d'anar un parell de cops a l'any; i els diumenges tenia feina en casaments".

La M. Engràcia va treballar diverses coses abans d'entrar a la botiga "Quan treballava a Cal Cases, anava a Cal Pons al matí i a la fàbrica a la tarda, però com que a Cal Cases van parar, me'n vaig anar a Viladomiu a la fàbrica, i a Cal Pons ja havia acabat. I als matins anava a Viladomiu i a la tarda anava a un cosidor, i quan vaig deixar el cosidor, vaig anar a fer botifarres per les cases durant un any, em llevava a les cinc per anar a matar el porc al matador a Cal Prat, i quan el meu avi es va morir l'any cinquanta-tres, jo vaig haver d'anar a la botiga i vaig deixar la fàbrica. Les fàbriques eren de filatura i roba." Ella

L'Engràcia a la botiga

comenta que hi havia moltes botigues a diferència d'ara "La majoria la portaven les dones i els homes treballaven de paleta, ferrer, a la fàbrica... i hi havia vida... no com ara tot tancat, així jo no ho havia vist mai. El dissabte i el diumenge estava tot ple i totes les botigues tenien gent, venien gen del Guixaró, de Cal Prat, de Cal Pons, de Cal Marçal..."

La Rosita explica que treballar era l'única solució que hi havia, estudiar tampoc ho podies fer, encara que tinguessis cap "a Franco no li interessava que aprenguessin res, als amos de les colònies tampoc i al clergat encara menys. Volien ser quatre burgesos i prou, la resta a treballar." la Rosita durant set anys va portar telers a la fàbrica de Cal Vidal fent filatura i teixits." En despatxar-la el 1967, es va casar i va tenir el seu primer fill, "després vaig entrar a treballar a Manufactures Viladomiu Marçal, a la colònia Marçal. Hi vaig treballar 8 anys més portant 24 telers fent de teixidora."

En canvi, a pagès, el Bernardí es va posar a treballar a deu anys. "Jo a deu anys ja cuidava el bestiar, vaques, anava al col·legi un dia si un dia no, depèn de si tenien algú més per cuidar el bestiar o no. Després a quinze anys ja et feien anar a cuidar la terra, a mi no m'agradava i vaig anar a fer de fuster, jo volia fer de mecànic, però

no em van deixar. [...] En vaig fer uns tres anys i vaig tornar cap a casa a cuidar del bestiar i la terra." Llavors, un cop els germans casats i amb el pare mort, va haver d'anar a la mili on es va treure el carnet de camioner, "però abans encara vaig posar vedells a Gonfaus, a mitges amb la mestressa d'allà. Més endavant vaig comprar un roda de moldre pedra i vaig anar a treballar a una gravera; després vaig anar a portar un camió, durant anys vaig treballar de transportista; i al final vaig anar a cuidar bestiar a una granja, fins que vaig poder tenir la meua pròpia, aquí va ser on vaig començar a guanyar-me una mica millor la vida".

Segant

Un altre ofici era el de mestre, que durant els primers anys de la dictadura, després de la gran depuració de mestres catalans, va provocar que els nous, estiguessin en continu moviment, i que cada any s'anessin canviant, almenys a la majoria del territori. Aquí Puig-reig, no va ser ben bé així. "Treballaven joves que entraven en noves formacions, o gent que entrava a les oposicions aquí a Puig-reig, ja que era millor treballar aquí que era un poblet de 6.000 habitants, que no pas algun poble del nord que fes fred, aquí era un destí relativament bo. Com més rural era l'escola més mestres hi voltaven; aquí a Puig-reig no era el cas. Això tampoc passava a l'escola de monges." Explica la historiadora Rosa Serra, que ella, ja no va viure aquesta educació.

El Rafael Balmes va treballar durant molts anys a la barberia familiar del poble, "A la barberia hi havia molta feina, es treballava fins i tot el diumenge a la tarda. A mi m'havia agradat molt el ball, i hi havia anat quasi no aguantant-me dret, de tan cansat que estava d'haver anat donant voltes en aquella butaca a la barberia. Encara que no ho sembli és molt pesat." A més també va ser treballador de fàbrica "Els últims anys de la meua vida, després de no haver anat a estudi, vaig fer d'escrivent en una fàbrica, a la del Guixaró durant quinze anys."

L'Àngel Serra vivia al poble i ell mateix afirma que "a quinze anys, el més usual era que treballassis en una fàbrica o en un taller." Però ell va entrar a treballar a la farmàcia. "Quan vaig entrar la veritat és que no sabia fer res, però em va agradar molt, de fet la meua il·lusió hagués estat estudiar farmàcia." No ho va fer, ja que per estudiar graus superiors havien de marxar fora

L'Àngel a la farmàcia

del poble i això a casa seva no ho veien bé, "l'important era treballar i portar un sou a casa". Després de fer la mili va anar a treballar a una farmàcia militar a Barcelona. Quan va tornar al poble va tornar a treballar a la farmàcia, durant cinquanta anys. Ell explica la manera en què ha canviat les coses: "abans fórmules d'herbetes, gotes ... No hi havia antibiòtics com ara, acabava de sortir la penicil·lina, després l'estretíssima, però era molt el començament, inclús teníem moltes dificultats per trobar-ne." Ell associa la farmàcia com un bon lloc de diàleg "Durant l'època de la dictadura treballar a la farmàcia també em va servir per conèixer i parlar amb gent diversa, ja que era com un centre de reunió, hi venia tothom, la gent del poble i també la Guàrdia Civil, es feien uns bons debats." Conclou.

“Això és una de les coses que passaven al franquisme, algú donava qualsevol nom i et feien fer el que fos.”

Bernardí Santasusagna

3.4.2. POLÍTICA

Políticament parlant, Puig-reig no va tenir molta vida activa ni tampoc reivindicativa. Va ser un poble tranquil, on treballar era la solució per no posar-se en problemes i passar desapercebut. L'Àngel, però, en recorda alguna cosa: "sense voler-ho vaig ser president d'un Sindicat, tot i encara avui dia no sé exactament en què consistia [...] Un dia del 1963, l'agutzil del poble es va presentar a la farmàcia amb uns papers, em va dir que els havia de firmar, sense llegir-ho, ja que aquells anys si l'agutzil et deia que ho havies de firmar, ho feies. [...] L'endemà em van portar el mateix document per firmar, però des del jutjat, no en tenia res, el secretari del jutjat, un ex-Guàrdia Civil, m'ho va aclarir: et porten aquests documents com a membre del Sindicat.

Jo no en tenia res, el Sindicat Vertical estava davant de la farmàcia, hi vaig anar, hi havia algun sindicalista de l'època, i vaig preguntar-ho al Sr. Carreres, em va demanar el nom, va remenar uns quants papers i em respon: Sí, ets el president del Sindicat Mixt. Això és una de les coses que passaven al franquisme, algú donava qualsevol nom i et feien fer el que fos."

Quan és preguntat a veure quines funcions va haver de fer, conclou que no va haver de realitzar res. "Només un dia em van fer anar al jutjat on van fer una "espècie" d'eleccions entre 10 persones, ja triades, per entrar a un càrrec de l'Ajuntament, abans es feia tot així."

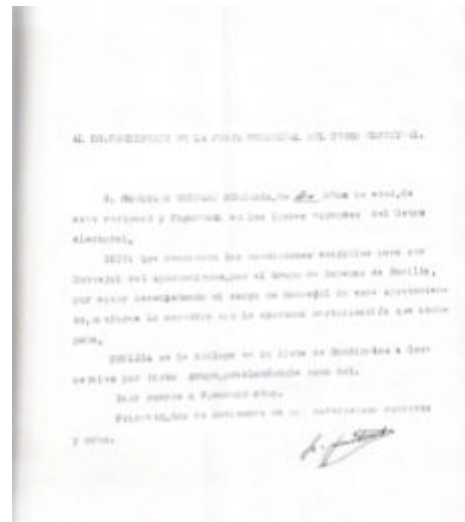
El Rafael Balmes també recorda una anècdota que li va passar quan era jove al bar del poble: "Per Setmana Santa, feien processons pel poble, i una vegada estàvem al cafè nou, que ja no hi havia quasi ningú, només nosaltres quatre joves o així que aquella edat no pensàvem ni en política ni en res, i també hi havia aquesta colla de gent més gran, que sempre es posaven a la taula rodona. I en aquell moment, va entrar l'alcalde del poble, franquista clar, i des de la barra, es va treure una pistola

Elecciones sindicales, 1948

petita de l'americana, i ens va fotre tots fora del bar, amb la pistola apuntant amunt, ens va dir << el que no vulgui anar a processó, que se'n vagi cap a casa, i tu Pepet (l'amo del bar), les portes avall, que és hora de la processó i tot això aquí a dintre no podia ser >> A processó no n'hi va anar cap de tots aquells, però nosaltres si, encara ens ho passàvem bé, perquè fèiem festa, quan acabàvem anàvem a Cal Ballarà a comprar algun pastís, etc."

La Rosita recorda que el seu pare va haver de fer dos cops la mili, el segon cop amb Franco (motiu pels quals, tot i ser de pagès i tenir negoci, eren d'esquerres); Tot i que molta gent m'ha parlat bé d'uns dels alcaldes de l'època, a casa de la Rosita en tenien una altra visió, ja que els hi havia posat molt difícil per tirar endavant. "Quan el meu pare va tornar cap aquí, ell era paleta, com que era d'esquerres, encara que no fos de cap partit, les circumstàncies l'havien portat a ser-ho, va voler posar-se per ell, però l'Ajuntament no li va voler donar els permisos per fer obres, ja que

l'Ajuntament era franquista i no li donaven els permisos a la seva empresa constructora. Però llavors el que es cuidava del jutjat es volia fer una casa, i gràcies a ell, li va aconseguir els papers i va poder tirar endavant. Així i tot, mentre hi va haver l'Honorato Guitart (pro-Franco i també constructor) al càrrec d'alcalde, li va costar molt poder treballar."

Eleccions Honorato Guitart, 1948

“Pràcticament no sorties del poble, Espanya i Catalunya estaven molt endarrerides.”

Àngel Serra

3.4.3. DISTRACCIONS

Aquella època hi havia moltes restriccions, també de mobilitat. Puig-reig era territori fronterer, ja que feia de pont entre l'Espanya de Franco i els Pirineus. Per poder sortir s'havia de necessitar un salconduit, una mena de passaport, com era el cas dels pares de la Rosita, ella explica que perquè la seva mare pogués anar a veure els seus germans a Bagà, el necessitava.

Salconduit pares Rosita, 1955

“En aquella època no es feia gran cosa, no es ballaven sardanes tampoc i un dia ens va venir un músic a la barberia i em va demanar a veure si voldria venir amb dos o tres més per fer una audició de sardanes cada mes, i vam arribar a 100 socis.” Explica el Rafael; i afegeix: “quan érem petits no teníem res, jugàvem amb dos rocs de pedra al mig de la carretera, que no era enquitranada.”

La Maria recorda algunes festes que en aquella època van prohibir “estava tot prohibit, fins i tot el carnestoltes van arribar a treure a l'època de Franco [...] molta gent estaven enfadats, perquè era una festa divertida [...] a mi no m'agradava, mai m'havia disfressat.” Per ella l'època de Franco va ser una bona època, encara que hi hagués moltes coses prohibides, era una època millor segons ells “Sortíem el cap de setmana i veníem aquí a Puig-reig, al cine o a ballar.

Programa 1a comunió, missa i sardanes - 1959

Tot i que la colònia ja era autosuficient, teníem teatre i tot. A l'època de Franco, no faltava de res, ho tenies tot, i sense quasi haver de pagar.”

L'Engràcia creu que tot i no haver-hi moltes coses per distreure's, aquells temps li agradaven més: “Com a molt xerrar. La botiga amb els veïns, o a les revetlles, com per Sant Ramon que feien ball entre els veïns perquè érem molts, però sempre demanant permís a l'ajuntament... tot ha anat evolucionant d'una altra manera, però bé eh!, hi havia coses que encara que costessin m'agradaven més que no pas ara.”

Sardanes 1945

“Un dia no va poder venir el mestre i va venir la seva filla, a fer-nos classe, els grans en van liar una de ben grossa amb preservatius, en van inflar i amb uns trossos de troncs penjats, els anaven tirant al recte del vidre on hi havia la mestra fent classe. Hi va haver un merder, fins i tot ella es va posar a plorar, ens va caure una esbroncada.” Explica el Bernardí com a anècdota de distracció a l'escola. Va semblar una cosa molt forta, ja que els preservatius estaven prohibits a aquella època “No es compraven pas a la farmàcia, els venia un barber, els casats podien comprar-ne a la farmàcia, però no es demanaven pas pel nom havíem de dir vull mitjons o coses així.”.

L'Àngel recorda que no es podia sortir del poble amb tanta facilitat com ara. "Pràcticament no sorties del poble, Espanya i Catalunya estaven molt endarrerides. Anys després es van començar organitzar viatges amb autobús cap Andorra, es comprova de tot: tabac, llet amb pols, plàstics, aparells electrodomèstics... Anar Andorra era tota una experiència, semblava que havies anat Amèrica, allà trobaves de tot i barat." Ell va tenir la sort de poder fer un viatge amb un company de Barcelona l'any seixanta-sis, el qual ja es parlava del maig dels estudiants francesos" Ho recorda com una molt bona experiència, però, així i tot, van passar por. "Tot ens feia respecte i sospitàvem de tot, al tren un senyor ens va començar a parlar del Franco, si estàvem contents ... Mira si hi havia por a parlar del tema que nosaltres ja ens vam imaginar que era un espia, i no vam pas dir res, pel que poguéssim passar."

La primera cosa que vaig pensar quan vaig arribar aquí, va ser que hi havia molta misèria. [...] tots els comerços plens de coses, però no es podia comprar perquè no hi havia diners."

Roser Pous

3.4.4. ALIMENTACIÓ

El menjar va ser una eina difícil de gestionar, els productes de l'exterior estaven restringits a causa de l'aïllament internacional, i els espanyols havien de sobreviure amb el producte estatal.

A més, no sempre es podia menjar de tot, seguint la tradició religiosa per Quaresma hi havia certs productes prohibits, ho explica el Bernardí: "S'havia de fer Quaresma durant les set setmanes abans de Pasqua, no es podia menjar carn, porc, etc. però si compraves la butlla a l'església, llavors ja en podies menjar el dimecres, el divendres encara no. Quins collons, no entenc com ens ho crèiem!"

3.4.4.1. RACIONAMENT

Aquesta situació va portar a l'aplicació del racionament en els diferents aliments els primers anys del franquisme. Les botigues podien estar obertes i amb subministraments suficients per servir a la població, el problema era la falta de diners. La Roser recorda molta pobresa generalitzada "La primera cosa que vaig pensar quan vaig arribar aquí, va ser que hi havia molta misèria. [...] tots els comerços plens de coses, però no es podia comprar perquè no hi havia diners."

La pobresa que hi havia feia que els diferents aliments no es poguessin comprar. "Hi havia de tot, pa blanc, que a França no en veiem quasi, però només el podien anar a buscar aquells que tenien molts cèntims, nosaltres menjàvem el de blat de moro, no era bo, però en ser joves i tenir gana, ens ho menjàvem tot." Explica nostàlgicament.

L'Engràcia era botiguera de comestibles al poble i recorda perfectament aquells anys. El racionament diu que no influïa a la botiga "Això se n'encarregava l'Ajuntament, les botigues no hi teníem res a veure." A més la botiga funcionava igual perquè amb el menjar que és racional per part de l'Estat no era suficient "amb això no n'hi havia pas prou. Nosaltres veníem fideus, pasta, bacallà..."

Durant la dictadura hi va haver molts entrebancs i a la botiga també n'hi havia ella explica: "durant un temps no vam poder matar porc perquè no ens ho deixaven fer, per culpa d'aquestes restriccions que més endavant ja van anar canviant i vam

poder tornar-ho a fer cara al públic i no només per nosaltres, que ho fèiem aquí al mig del carrer." A més s'hi sumaven els problemes naturals del nostre dia a dia "A l'estiu no podíem matar, perquè ningú tenia cambres i no es podien conservar, però quan ja van arribar, tothom en va posar i així es va poder matar durant l'estiu."

Ella recorda que aquells més necessitats podien anar al menjador social on se'ls acollia i se'ls servia menjar, "tot pagat per Franco, o sigui l'Estat".

El menjar era tan escàs que fins i tot els nens a l'escola es quedaven sense. "Recordo per exemple que abans a les escoles nacionals ens donaven pa i llet, i el Sr. Serra, que era molt tacanyo ens ho agafava i s'ho menjava ell." Paraules del Bernardí.

Tots diuen que el pa blanc era molt difícil de trobar, a més era caríssim, per això molta gent recorria al mercat negre, el conegut estraperlo "no es trobava pa blanc, només el podies trobar en el mercat negre i caríssim" comenta el Josep, i l'Engràcia recorda que una amiga seva de Merlès li portava una llesca de pa blanc embolicat amb un drap.

3.4.4.2. PAGÈS-COLÒNIA-POBLE

Així i tot, la situació de cada persona era diferent segons la zona del territori on es visqués. Al poble molts tenien sorts dels diferents veïns que s'ajudaven uns entre els altres, per això, gràcies a la generositat i almoïna de la població es va poder sobreviure.

"Jo recordo que a la farinera, hi havia la meva tieta que tenia un nen petit, i eren amics amb ells, i sort en va tenir que li donaven farina per fer les farinetes, perquè de diners no n'hi havia."

Aquesta situació l'explica la Roser que va viure el racionament francès durant uns anys exiliada i va poder comprar la situació en els dos països europeus.

D'ajuda també en va tenir la família de l'Engràcia: "Allà on hi ha ara la pastisseria Trulls hi havien hagut soldats, n'hi havia un que tenia una ferida al peu i la meva mare sempre li curava i les tietes li rentaven la roba, d'aquesta sempre veia on en saltaven cuques, polls. Per això no ens va faltar mai res, gràcies a aquest soldat que portava uns pots de llet, que ell tastava abans de donar-nos-la perquè no fos calenta."

La Maria, que vivia a colònia diu que ja no recorda aquella època, perquè era molt petita tot i que sí que recorda com compraven el peix o el gel: "anàvem a buscar les barres de gel per posar a la nevera, perquè no n'hi havia d'elèctriques. Un camió passava cada dos o tres dies i les venia. El mateix passava amb el peix, venia el peixater de Puig-reig amb una moto, sense local ni res, allà al mig amb una trompeta que xiulava i un remolc que hi portava el peix. També hi havia forneria, amb pa blanc, llonguets..." El Manel dona gràcies al racionament "Si no haguessin fet això, no hagueres tingut pa blanc, ni oli, perquè no n'hi havia. Només hi havia pa moreno que era com una roca".

La Rosita, que de petita vivia a pagès recorda que de gana no en va passar "Hi havia racionament, però a pagès ja hi havia bestiar i no anava tan malament, el poble anava pitjor." El Bernardí, el seu marit, també d'una altra casa de pagès, hi coincideix "Fèiem de pagesos, de gana no n'havíem passat mai, patates, pollastre, conills, matàvem porc, de menjar a la taula sempre n'hi havia. El problema era que el meu pare eren molts germans, i tots venien a buscar-ne allà i a casa no hi havia hagut mai gaires diners perquè la iaia ho donava tot als fills. Igual que el pa, tots anaven a buscar a Cal Julió i l'apuntaven, els nou germans, a Vilardaga, i el meu pare anar pagant la factura."

L'Àngel també comparteix la visió de la majoria "Gana no en vaig passar, misèria tampoc, ara tampoc no tenies cap luxe" i recorda el que menjaven: "Sobretot farinetes, de blat de moro, escudella ... Un sol plat, dos plats i postres impensable, a vegades hi havia un tall d'alguna cosa i res més, el pa era moreno, ja que el pa blanc era massa car, al revés d'ara."

*"Mi capitán, yo no tengo ninguna influencia, si usted no sabe porque me han
llamado, yo tampoco"*

Rafael Balmes

3.4.5. SERVEI MILITAR

Tots els homes entrevistats van fer la mili aquella època i no n'hi ha cap que no hagi explicat cap anècdota, per això els hi vull dedicar aquest apartat.

El Rafael Balmes va fer la mili a més d'un lloc: "Jo vaig fer la mili a Montjuïc fent de barber durant un any i mig. A més a més, jo vaig fer uns campaments a Roses, i d'allà em pensava que m'hi quedaria sempre, a la barberia també." Un dia el van trucar de Capitania General, que s'havien assabentat que hi havia un barber professional, i que el volien pel castell de Montjuïc. "Em va cridar el cap dient que havia de tenir moltes influències, perquè que truquessin de tan amunt no era normal." Ell decidit, se'n va anar a Capitania General on va esperar-hi tot el dia. "Estava ben emprenyat, quan va sortir algun cap li vaig dir allà a veure què passava, que si ningú

em deia res, que tornava a marxar cap a casa, i no sé cap a on es va ficar i ja m'ho van solucionar. I vaig anar a Montjuïc." Aquí el Rafael explica moltes anècdotes les quals es poden llegir als annexos. Traslladar-se a Montjuïc li va servir per poder veure la família més sovint gràcies a les amistats que es feien allà. "Cada dissabte vaig pujar i tornava el diumenge al matí amb un altre veí d'aquí Puig-reig que tenia un camió de carbó." La bona amistat amb un capità li va permetre certs privilegis "yo no te digo nada, no te doy permiso, pero hazlo".

En Rafael al Servei Militar

L'Àngel ens comenta que va poder fer la mili fent el que li agradava: "Vaig fer la mili al cos de Farmàcia de Madrid, un cos bastant desconegut, érem molt pocs, uns 250 soldats a tot Espanya. [...] Allà vaig tenir un oficial que era un farmacèutic de Vallecas. Un dia ens va fer anar a la seva farmàcia, a mi i a dos companys més que no eren de farmàcia, per endreçar, netejar ... en veure que en sabia una mica, que havia classificat el medicament, els que estaven caducats ... Em va dir tu en saps molt, que ets de farmàcia?, i li vaig dir que si i em va demanar si em volia quedar

allà a treballar amb ell, em va dir: "te pagaré eh!" Ell no va acceptar tot i que li pagaven més del doble del que hagués guanyat aquí.

El Bernardí a causa de la viudetat del seu pare no havia de fer la mili, però en aquell període de temps el pare també va morir i va haver d'anar a fer el servei militar a Berga. "Un cop hi vam ser van demanar xofers, jo em vaig presentar, i uns 15 soldats vam anar a Sant Baudili a fer un curs de xofers durant tres mesos, quan ens van donar el carnet vam tornar cap a Berga on vaig fer tot el servei." A Berga també li havia fet el Manel Iglesias.

El Bernardí amb altres joves del poble a la mili

3.5. EL PODER FEMENÍ

“L’objectiu era formar les noies per ser bones esposes, bones mares i bones reines de la llar.”

Rosa Serra

En aquella època la dona estava menyspreada, era diferent en vers l'home a la Llei, i a la pràctica s'hi projectava. Aquells temps quan era major d'edat, passava a ser tutela del pare o del marit, on la seva funció a la societat era arribar a ser mare i bona esposa. La dona era inferior.

3.5.1. EDUCACIÓ

Per poder marcar a la societat una clara diferència entre sexes, s'havia de fer a través de l'escola, on era la font d'educació de la societat; això es reflectia a la resta d'àmbits socials, tant a casa, com a la feina, tant en àmbits públics com privats, tant a l'escola com a l'església, i un llarg etcètera de tants que feia d'Espanya, una societat governada per l'home.

A l'escola es transmetia aquesta clara superioritat per part dels homes. Per això l'educació anava dirigida de diferent manera. Les noies tenien les conegudes escoles del Manager, les quals tenien com a objectiu formar les noies per ser bones esposes, bones mares i bones reines de la llar.

Tot pegat pels amos de les colònies aquí a Puig-reig. Aprenien a fer corticonfecció, cuidar malalts, sorgir la roba..., tot el que una dona es considerava que havia de saber fer.

"Al primer franquisme es considera que les dones, per tant, les mares, són les que eduquen els fills, l'home no té l'obligació de fer-ho, i són elles les encarregades de transmetre els valors del cristianisme, tot sent dones obreres de la fàbrica" explica la Rosa, la historiadora del poble.

L'Engràcia m'explica com va ser la seva estada al Manager: "Jo vaig anar a Cal Pons, que en deien 'escuela del hogar', on apreníem a cuinar, a donar injeccions,

Revista Pons, noies Manager

d'educació... Érem moltes noies de totes les edats, però n'hi havia que hi anaven perquè ja anaven a l'escola allà també, però jo hi vaig anar quan vaig acabar de les Nacionals, m'hi vaig apuntar per fer això i pagant, tot i que diria que les que treballaven a la fàbrica ho tenien més barat. [...] Al matí anava a Cal Casas a treballar i a la tarda a Cal Pons durant tres anys, dels 15 als 18."

Noies a la cuina del Manager

Poder anar a Cal Pons segons l'Engràcia era una honra, hi havia dones de tots els pobles del voltant i encara en conserva el diploma i el llibret de treballs.

3.5.2. OPORTUNITATS

Però no només a l'escola, sinó que a la vida diària es podia viure el mateix, tant en àmbits públics, com a casa.

"Les oportunitats no eren les mateixes per una noia o per un noi, començant des de casa, i costava molt poder trencar aquest vindre. Quan vaig anar-me'n a matricular a Barcelona, jo encara no tenia els divuit anys i m'hi va acompanyar la meva mare, i en ser una dona no la van deixar, per què depenia de la pàtria potestat del meu pare ell era el que ho havia de firmar." Recorda la Rosa.

La Rosita explica que les joves solteres encara ho tenien més difícil: "No podien treure el carnet si no feien primer un curs que es deia el servei social femení, on et feien fer una canastreta, et preparaven per al

Medalla Servei Social

matrimoni, etc. També era necessari per treure el passaport i per diverses feines."

3.5.3. L'ESGLÉSIA, LA VESTIMENTA I EL SEXE

L'Església feia el mateix, les dones casades, sense el permís del marit no podien fer res. "Si un home trobava a la seva dona al llit amb un altre, la podia matar i no tenia cap càrrec, en canvi, la dona no podia pas fer-ho. Ja venia predicat dels capellans. Igual que no es podia fer l'acte sexual si no es volien fills, imagina't tu quines coses de ficar-se, per això hi havia molts fills i molta misèria. És molt irracional, però jo recordo haver sentit predicar això per part de capellans." Ho explica la Roser, a més comparteix una història d'una veïna seva: "s'havia anat a confessar d'haver fet aquest acte sense voler fills, i li van dir doncs que no estava bé, i li van dir que es podien acaronar, però que arribat al moment, ho havien de deixar córrer."

Noies de postguerra

La vestimenta també era diferent i l'Engràcia ho resumeix amb una experiència: "S'anava molt igual, només que les noies no podien portar pantalons, sempre faldilles, i algunes velles amb 'racató' (mocador al cap), i si en veiem alguna amb algun vestit curt, ui! Ja és mal pensava de si havia anat a Barcelona a saber a què fer..." L'Àngel diu que l'església influïa molt en aquest tema, "marcava molt les normes de vestimenta de les dones, havien de portar un mocador al cap, cos ben tapat, mitjons llargs, no podien anar amb màniga curta, ni amb pantalons, això era pecat mortal igual que la faldilla curta."

La Rosita recorda que li prohibien moltes coses "Ens castigaven per tot, no podíem anar sense mànigues, sense mitjons, etc." Recorda que es posaven en tot.

3.5.4. OCI

A la vida pública, les dones no tenien cap paper destacat, a l'hora de relacionar-se era molt difícil, incloent-hi anar al bar. Avui dia ens pot semblar una cosa tan òbvia com anar a fer un cafè al bar, però en aquella època no totes ho podien fer, segons l'Engràcia, cap: "No se'n veia mai cap a cap bar i a passejar soles difícil també. Per exemple, per festa major, anàvem amb el meu pare i tiet a fer el vermut aquí a la bodega, però la meva mare no venia pas. Només anàvem al bar, els dies que segàvem que en tenir molts homes treballant els hi anàvem a buscar cafè."

Aquesta diferència es veia reflectida en tots els àmbits, inclòs en el temps lliure, com podia ser el teatre. L'Àngel ens explica que les obres de teatre només les feien homes. "No hi havia papers per dones, les obres estaven ja escrites per ser representades per personatges masculins. [...] Més endavant, va anar caient pel seu propi pes i vam poder fer teatre mixt."

3.5.5. TREBALL

En l'àmbit del treball la majoria també aportaven un jornal a casa, però la seva procedència era molt diversa de la d'ara, abans era molt difícil veure metgesses, arquitectes, enginyers... en canvi, hi havia feines que anaven més dirigides per dones com ser mestra, bibliotecària, infermera, etc. La majoria d'elles, aquí, van treballar a les fàbriques.

A més la Roser assegura que el diumenge nom es podia fer res “ tot i que les dones sí que ho havien de fer, perquè qui feia el menjar si no? A la primària no deixaven ni rentar la roba, però clar entre setmana no hi havia temps per fer-ho. Jo havia rentat roba el diumenge a un safareig amb aigua freda, que ja m'hi enduia de casa una galleda d'aigua calenta per posar-les-hi de tant en tant, perquè et quedaven congelades amb la del riu.”

Curs del Manager, 1946

3.6. LA VISIÓ DE FRANCO I LA SEVA MORT

"Franco era un malparit"

Bernardí Santasusagna

"Per mi una dictadura hi hauria de ser, perquè es va millor"

Maria Font

A les últimes preguntes de les entrevistes, els hi feia preguntes sobre la visió de la dictadura i Franco, i hi ha hagut diferents visions, tot i que tots concloent que la visió que hi havia abans era molt diferent de la d'ara, ja que abans no s'era conscient del mal que estava fent la dictadura de Franco.

3.6.1. LA VISIÓ DE FRANCO

La Roser Pous, exiliada durant anys a França ho té clar "La mateixa que en tinc ara i que té tothom. Va fer molts disbarats, Franco que havia fet tants crims, anava a l'església i li donaven la comunió i ara amb el Joe Biden no li volen donar per què avala a l'avortament i l'eutanàsia. Són coses sense sentit. El més gros que han fet ha sigut no saber reaccionar." [...] Això que fos tan catòlic i fes tantes basties, això sí que no lliga.

Manifestació profranquista, Plaza Oriente, 1946-1971

En canvi la Maria, ho veu diferent "Mira, no t'ho sabia dir, per mi rai bé. Per mi una dictadura hi hauria de ser, perquè es va millor, un exemple el tinc jo vivint a la colònia, vaig viure molt bé durant aquells anys. [...] Ara hi ha molta gent que diu que no, els havia d'haver fet alguna cosa o no sé... Per exemple, si li dius amb el meu home, ell no en pot sentir ni a parlar, es va trobar amb més problemes a l'època i era de poble. S'havien d'amagar per anar a buscar pa, era tot molt diferent."

Seguint una opinió similar a la de la Maria trobem el Manel que ens diu que Franco no era conscient del que 'firmava': "Mira, aquells anys no hi havia llibertat, i tampoc tenia opinió amb l'edat que tenia. Amb ell vaig anar a fer el servei militar, vaig haver

de fer el que em van dir que havia de fer i ara es diu 'Franco va fer això, i va fer allò', No. Franco, en aquell moment no sabia el que passava en tots aquests pobles. Ja que Franco hagués tingut massa feina per saber el que passava en aquests pobles. Aquí, els que manaven van fer el que van voler amb nom de Franco. O sigui que si ara diuen 'Franco va matar aquest o aquell', no és veritat, si amb ell li van posar a sobre la taula un paper i el va firmar, no sabia el que firmava, almenys jo penso així. [...] No es parlava d'ell, el veiem a través del NO-DO, i poc més.”

L'Engràcia també ho veu així "Jo veia que hi havia un senyor que manava, però ja està, com si diguessin ara el rei. Hi havia algú que havia de manar i era ell, a casa meva jo sentia coses que deien que també havia fet bé, llavors... quan ets canalla no te n'adones, com que deien "gràcies a Franco han fet això", doncs t'ho creies. Perquè de dolents n'hi havia a tot arreu." [...] Vaig estar molt bé durant aquells anys treballant a la fàbrica i això fa que no en sàpiga dir mal.

Concentracions 1970-1975

Quan li pregunto al Bernardí, no ho dubta, "Franco era un malparit". Sempre l'ha vist així, ell ho recorda amb una experiència viscuda: "Al campament de Tarn, a Tremp, érem 8.000 soldats, ens van fer formar a les vuit del matí perquè esperaven la visita de Franco, i va venir a les quatre de la taula, només havíem esmorzat un got de llet, molts es desmaiaven. Quan va arribar, li havien muntat com un balconet i havíem de passar tots pel seu davant, t'asseguro que tots amb veu baixa l'insultaven.”

L'últim entrevistat, que no ha volgut que es revelés la seva identitat reflexiona així "La meva generació, els que vam néixer l'any quaranta, vam viure la dictadura

sense saber-ho, per nosaltres, era el normal, el més modern, sense saber què eren partits polítics, només coneixies els comunistes, els dolents del règim; i fins que no et fas gran i la dictadura ja ha acabat, no t'adones de com havies viscut, el què havies viscut i gaudeixes la transició, els canvis que hi ha i el no a la censura".

3.6.2. RECORDS DEL DIA DE LA SEVA MORT

El Rafael Balmes no en recorda res "En van fer poca cagarel·la, van dir que la van tenir mort dos o tres dies i no ho havien dit. Se'n va fer poca propaganda, en ser-hi ja el rei, va entrar i no en van fer un gra massa. De seguida els exiliats ja van anar tornant, van entrar els partits polítics..."

Segons la Maria, que vivia a colònia, i segons quines coses es vivien de diferent manera comparteix el record de la majoria "Hi va haver molts llocs que ho van celebrar, però allà a la colònia, que jo recordi no es va fer res especial."

Revista Hola, 'Franco ha muerto', 1975

El Manel arriba a la mateixa conclusió no es va celebrar res. S'havien passat uns anys que no es parlava de política per por del que s'havia vist i viscut "Es van fer funerals a totes les esglésies d'Espanya, però poc més".

L'Engràcia tampoc en recorda gaires coses del dia de la mort de Franco "En recordo poca cosa, com a molt, que els nois i noies de les escoles els van fer anar cap a casa i que el quadre que hi havia penjat, el van despenjar de seguida, el van posar el mig de la pista i el van tirar. Però no en recordo gran cosa, la gent jove va tenir una sensació d'alliberament, però jo aquesta sensació, no sabia com dir-t'ho, no la vaig tenir, m'era indiferent."

L'Àngel Serra recorda que el dia de la mort del dictador "la gent estava molt contenta, políticament ja se sabia. [...] Jo la veritat, hi va haver que ho va celebrar, jo particularment, no vaig fer-ne un gra massa. Perquè no només era ell, era tot el que representava i tot el que l'envoltava.

Que això encara crec que hi és, molta transició hi pot haver hagut, però l'ideal franquista encara existeix, perquè això, un dia ets feixista franquista i l'endemà ets demòcrata, la veritat, no em quadra. [...] llavors ja t'adonaves que hi havia repressió, però clar era el dia a dia i ja estaves acostumat."

3.7. ANÈCDOTES PER RECORDAR

Aquesta última part és dedicada a les seves anècdotes sense cap tema concret.

L'he trobat oportú i necessari per fer-los-hi homenatge i donar-los-hi les gràcies, ja que sense ells totes aquestes històries no podrien explicar-se, que reviure-les ha permès que el meu treball sigui una realitat i recordar-los-hi com són de valuoses les seves paraules.

3.7.1. RAFAEL BALMES:

"El capità amb el qual havia fet amistat durant la mili va ser el que em va obrir la porta a fer de barber a la presó. Hi vaig anar durant un temps, amb una maleta, i allà al pati els pelava.

Amb això, un dia, un d'ells, em va demanar que li portes una ampolla de Whisky el pròxim dia, i jo li vaig dir que no tenia diners, però ell em va donar 100 pessetes perquè li anés a comprar. De diners no els en faltaven pas, perquè encara que estiguessin tancats, cobraven igual.

Per això, jo vaig agafar por, i li vaig dir amb el capità aquest que érem amics, li vaig explicar vejam què li semblava, i ell em va respondre "no te tiene que pasar nada, me parece que ya era una costumbre de los otros barberos. Yo no digo nada, no te doy permiso, pero... no te preocupes". I sí, li vaig portar l'ampolla, i quan li volia tornar el canvi, que no m'havia costat ni 30 pessetes, em va dir que me les quedés. D'allà ja en vaig sortir més content, i a més el boca-orella, va anar corrent i m'hi vaig trobar amb molts."

3.7.2. ROSITA ROSET:

"El germà de la meva mare, quan va acabar la guerra, el van portar a un camp de presoners a León, els demanava a la família que escrivissin una carta reclamant-lo que així podria tornar, la família va escriure diverses cartes, però mai li arribaven, era per culpa d'un senyor que treballava a l'Ajuntament, quan veia la carta la tirava, gràcies a un veí, que també treballava l'Ajuntament, ho van saber i a través d'ell van aconseguir que li arribés una carta, ja que aquest la va anar a tirar a Manresa, i resulta que el senyor que ho impedia ni el coneixia, ja que s'havia confós amb el nom, al final va poder tornar però mig mort, ple de polls ..."

3.7.3. BERNARDÍ SANTASUSAGNA:

"Els civils ho manaven tot, jo recordo, quan tenia els setze anys, feia de fuster, havia de baixar de pagès, de Vilardaga on vivia fins aquí a Puig-reig, anava amb una moto, tot i que no tenia carnet, no es podia treure fins als divuit anys, molts dies trobava La Guàrdia Civil, que ja em coneixien i sabien que no tenia carnet, em paraven i m'obligaven a portar-los on ells volien, moltes vegades fins a Palau, recordo molt un que es deia Manzano, era mot penques, i el seu company el Rubio, em feien fer dos vols primer un, tornar a baixar i portar l'altre, així evitava que em denunciessin."

3.7.4. ROSER POUS:

La Roser Pous té una vida molt interessant i moltes experiències per explicar. M'és molt difícil poder escollir només una de les tantes coses que em va explicar per això n'he escollit dues que em van xocar més.

"Per exemple, el diumenge no es podia rentar la roba perquè Franco era molt catòlic i el diumenge s'havia de descansar. [...] Les cartes del meu pare, que escrivia tant a les meves titetes com al meu germà i a mi, les vaig deixar allà a França, perquè encara que fos jove, vaig pensar que potser me les prendrien, i ho haguessin fet. Les vaig deixar amb uns amics allà que no les vaig tornar a veure fins a un cop ja casada i que vam anar a França a buscar-les."

3.7.5. MARIA ROSA:

"Gràcies a aquest cotxe (la ranxera), ens va permetre viatjar a molts llocs que de per si no hi haguessin anat, ja que abans no es viatjava tant com ara, tot i que anàvem els nois amb els nois, i les noies amb les noies i en van acabar sortint moltes parelles." Una de les parelles va ser ella amb el seu marit, el Ramon Noguera, el qual va agafar la direcció de la coral i més endavant de la polifònica, estudiant música de gran. La història més extensa es pot trobar als annexos.

3.7.6. MARIA FONT:

Ella va creure que no tenia cap experiència per explicar "Ai ara que me'n vingui al cap no, hi ha persones que viuen molt les coses, i jo passava més de totes aquestes coses. El meu objectiu a la colònia era treballar i baixar a cosir a Cal Prat. A mi no m'havien prohibit mai de fer res, es vivia molt millor." Però, així i tot, em va explicar com passava el temps divertint-se ballant sardanes. "Anàvem al Lladó, a Berga, a tot arreu, agafàvem el bus i seguïem els sardanistes el cap de setmana. Llavors es feia molt, hi havia molta gent, però perquè era de les poques coses que es podien fer per gaudir una mica igual que venir a ballar aquí a Puig-reig a les Meravelles."

3.7.7. MANEL IGLESIAS:

"Vaig néixer a la província de Castelló de la Plana. Per tenir una carteria, havies de treure't unes oposicions i al meu pare li va tocar a Castelló de la Plana, on vaig néixer jo un mes després d'haver començat la guerra. Van esperar que jo naixés per i llavors els van fer marxar. En aquests pobles petits, tothom s'ho feia tot ell mateix, un carter que fos imposat per l'Estat no els hi agradava, preferien el seu propi carter i per això vam haver de marxar, i vam anar a Sallent amb la família. El meu pare llavors tenia vint-i-quatre anys i va haver d'anar a la guerra. Ens vam quedar sols amb la meva mare quan jo tenia dies. El meu pare va haver de passar unes quantes coses, però d'això no cal parlar-ne."

3.7.8. Mª GRÀCIA DOLLA:

"Jo havia tingut relació amb la falange, ja que tenia una parenta que ho era, i al cafè esport de l'època que hi havia un pis on anàvem a fer deures, dibuixos..., i hi anàvem allà juntament amb la meva tieta que se'n cuidava d'aquell lloc, i fins i tot tenia un vestit de la falange. Jo anava d'infermera, i les grans amb gorra vermella torta... les més grans també portaven la fletxa brodada. Me'n recordo que un any, van fer una processó i jo anava de la mà de les més grans, però això també es va dissoldre. A casa meva m'hi van deixar anar perquè hi havia aquesta cunyada i no hi hagués embolics entre familiars, si no no hi hagués pas anat. En un d'aquests dibuixos que vaig fer, vaig guanyar un diploma, dibuixant Periques, i ho van enviar a Barcelona."

3.7.9. ÀNGEL SERRA:

"Quan vaig ser més gran vaig entrar a jugar amb els amateurs de futbol, però només vaig poder jugar tres partits amistosos i després van plegar, no vam començar ni la lliga, tot i que el primer equip del Puig-reig anava a tercera divisió.

Un cop vam anar a jugar a Guardiola, hi havia expectació perquè t'anem bona fama, vaig tenir molta sort i quasi sense voler vaig fer un golàs. Vaig estar molt content perquè em deien que havia de ser del primer equip i no amateur. Les pilotes portaven unes tiretes que quan la tocaves amb el cap et feien mal."

4. CONCLUSIONS

Aquest treball m'ha permès tocar molts aspectes de la vida quotidiana de la gent del poble. De tots ells n'he pogut extreure molta informació rellevant, però sé que n'hi ha molta que obririen portes a grans debats, àmbits i xerrades que permetrien fer estudis molt interessants. Amb això també vull dir que el nombre d'entrevistats és significatiu en vers la població. Vull recordar que la població de Puig-reig amb edat entre 75-94 anys són 590 veïns, els quals molts d'ells tenen dificultats per poder ser entrevistats, cosa que ha fet més difícil trobar els perfils adequats pel treball Petjades del passat.

El treball també mostra que la majoria d'ells va poder anar a l'escola per aprendre el més essencial, encara que varis d'ells s'han hagut de formar un cop ja adults. Encara que no sigui el cas dels entrevistats, podem constatar que l'analfabetisme era un fet en aquella època, per sort avui dia quasi ja no existeix, gràcies a l'escolarització obligatòria.

A través de les seves paraules podem confirmar la ideologia patriarcal del règim, la superioritat de l'home sobre la dona, i ho hem vist amb fets quotidians com el no poder exercir el dret a vot en certes eleccions, la necessitat del permís del seu home per tràmits tan usuals com obrir una llibreta al banc o treure el permís de conduir, la restricció en certes peces de roba, etc. Per sort, la posició de les dones ja ha canviat, no han de ser preparades per ser bones mestresses de casa sinó preparades, amb igualtat de condicions, per entrar al món acadèmic, laboral, domèstic, etc. Tot i que la desigualtat de gènere la seguim trobant en molts àmbits, podem afirmar que la societat ha avançat, i que aquells anys, pel fet de ser dones, tenien una càrrega més a l'hora d'enfrontar-se al dia a dia.

El pes de la religió actualment no té el pes que tenia en aquells temps a la societat espanyola, el catolicisme estava arrelat a la vida quotidiana en tots els sentits, ja fos a les famílies, a l'escola, a la vida laboral i en el poder polític. L'estat laic ha permès una evolució cap a la llibertat de creença deixant enrere l'església com a pilar fonamental de la societat.

Una altra conclusió que n'he pogut extreure ha sigut sobre l'alimentació: actualment no pensem de sentir la importància que té menjar de manera saludable, durant els anys que va durar la dictadura el problema no era menjar sa, sinó poder menjar. Els entrevistats m'han explicat que ells no van passar fam, però tampoc els hi sobrava. Van tenir dificultats per aconseguir certs aliments, i a principi de tot, el racionament va fer que viure no fos l'objectiu, sinó sobreviure.

El seu dia a dia era complicat per cobrir les necessitats bàsiques encara que no poguessin fer altra cosa que treballar, el seu temps lliure era molt reduït, els infants no tenien joguines, utilitzaven pals, pedres i la seva imaginació per entretenir-se. Els adults podien anar algun diumenge al cinema, a ballar sardanes i poca cosa més, per això la majoria d'ells guarda un gran record del dia que podien sortir a distreure's fos a la festa major del poble o a ballar. Va ser la clau que els va permetre una mica d'esbarjo i alegria en una societat apagada i reprimida.

No puc deixar de parlar de la por, un fet que com ve he explicat a les dificultats, ha fet que aquest treball no es pogués acabar de desenvolupar de la manera que m'hagués agradat, d'un caire més polític. La por a parlar, a ser jutjat, al que diran, a les conseqüències de les paraules, fa que molts d'ells, ja amb una edat avançada, no es vulguin posar en merders i no vulguin deixar escrites les seves paraules de crítica cap al règim o d'agraïment per no haver-se d'enfrontar a possibles retrets, o malentesos per part d'aquells familiars que encara estan vius.

Una de les coses que m'ha sobtat més ha sigut la naturalitat amb què tenien els diferents fets assumits. Per tots ells, la repressió existia, però no se n'era conscient, era el seu dia a dia, i era el més normal tenir certs drets restringits, de la mateixa manera que la figura del dictador estava acceptada d'una manera molt corrent. Els anys que passen són els que fan possible que es pugui tenir una altra visió d'aquells temps, de les coses dolentes i mal fetes que van passar. Que avui dia, la majoria d'ells, sense ser franquistes, siguin d'esquerres o de dretes, no puguin dir mal del dictador, és una cosa que reflecteix clarament la manca d'educació i reflexió de la població espanyola envers la nostra història. No ho dic com a crítica cap a la seva persona, sinó com a punt de vista que em fa pensar que és molt probable que jo mateix accepti molts fets i actituds actuals com a normals i lògics i, probablement, a

mesura que passin els anys es veuran de manera diferent i jutjades des d'una altra òptica.

Després de les diferents converses que he tingut amb tots ells, les seves paraules i els seus records m'han ajudat a entendre perquè molta gent gran pensa el que pensa, ja sigui políticament parlant, el que diuen i el que callen, ja sigui amb coses del dia a dia com quan la meva àvia em diu "el menjar no es llença" o "avui en dia no valoreu res".

També em fa pensar que gent de la meva generació donem per suposat molts dels drets que gaudim, com si sempre hi haguessin sigut, i ens oblidem que altres generacions han hagut de lluitar per aconseguir-les i crec que això hem de recordar-ho més sovint i pensar que un dia es poden tornar a perdre.

Superació seria la paraula que definiria a tots els entrevistats del treball. Tots ells van viure èpoques molt dures, però, així i tot, van voler tirar endavant, havent viscut una dictadura, alguns d'ells una guerra, gana, por, misèria, repressió, molts fets que no els ha fet tirar la tovallola i han seguit per treballar, crear una família, i intentar complir els seus objectius de vida. Aquesta força em dona esperança a mi per seguir els meus somnis, per defensar el que penso i el que vull, i m'evidencia que no he de rendir-me, que el que em proposi, es pot aconseguir.

Al mateix temps el treball m'ha fet adonar que nosaltres ens podem queixar molt, però que en realitat, no estem tan malament, no sabem la sort que tenim de viure on vivim i de la manera que vivim. No sabem apreciar suficient els plaers que ens donem, que tenim i que vivim, no ens adonem del bo que tenim de poder gaudir dels drets que ens pertoquen com a ciutadans d'un país democràtic, de viure en una societat legislada basada en igualtat, no podem imaginar-nos una vida sense recursos tant econòmics com socials com els que tenim, no hem viscut èpoques tan fosques com les de la història del territori com les que han viscut els nostres avis i àvies, per això demanaria, a tots els que llegiu aquest treball, que si encara sou a temps, pregunteu, sigueu curiosos del passat, tingueu ganes de conèixer la joventut dels nostres avis i àvies, perquè si encara teniu la sort de poder-ho fer, gaudiu-ho, ja que històries com les que s'han explicat en aquest treball n'hi ha milers, però com les dels nostres avantpassats, només n'hi ha una, ja que cada una és única.

No puc concloure aquest treball sense dir que tot el que m'han explicat em fa molt respecte, fins i tot por, quan penso que actualment encara hi ha molta gent amb una ideologia molt propera al franquisme, quan veig manifestacions i activitats d'aquest caire no puc entendre els ideals que defensen i és quan tinc més clar que el silenci dels temps viscuts és una petjada del nostre passat que ens marcarà la resta de la nostra història.

5. BIBLIOGRAFIA

- Bardavío, J. (2000). *Todo Franco, Franquismo y antifranquismo de la A a la Z*. Plaza Janés.
- Carr, R., & Fusi, J. P. (1982). *España 1808-2008*. Ariel.
- Comas, F., Serra, J. A., & Serra, R. (1997). *Història, matèria comuna*. Castellnou.
- L'EROL (Revista cultural del Berguedà). (2019). *La Guerra civil. 80è aniversari n° 141/142*. appec.
- L'EROL (Revista cultural del Berguedà). (2020). *La Guerra Civil. 80è aniversari (2) n°145/146*. appec.
- Molinero, C., & Ysàs, P. (1992). *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*. Eumo Editorial.
- Riera, I. (1991). *Opressió i resistència. El franquisme (1939-1975)*. Barcanova.
- Sebastián, M. G., Arimont, C. G., & Corbella, M. R. (2016). *Història Batxillerat*. Vicens Vives.

6. WEBGRAFIA

- Espru, S. (2020). *Oposició i resistència al franquisme*. sites. https://sites.google.com/a/xtec.cat/salvador_espru_historia_segona/9-franquisme/4-oposicio-i-resistencia-al-franquisme
- Hernández, S. (2020, juliol 10). *Barraquisme i habitatge precari a la Barcelona del s. XX*. Betevé. <https://beteve.cat/va-passar-aqui/barraquisme-barcelona-segle-xx/>
- Palomeras i Ferran, M. (2007, gener 31). *L'escola republicana i l'escola franquista*. <http://www.iesmonturiol.net/web/html/estudis/recerca/martapalomeras.pdf>